

AB

39 $\frac{3}{h_1}$ 35

470
11
1/2

P. g. 2

Theol.
M. H. 26.

Theol.
M. X. 100.

4

CATECHISMVS

ECCLESIAE GENEVENSIS,

hoc est, formula erudiendi

pueros in doctrina

Christi.

Authore Ioan. Caluino.

ARGENTORATI APVD VVEN

delinum Ribelium . Anno

1545.

und de: Hagoge ad Theol. P. I. p. 319.

vident Diff. de Catechismis p. 101, observat,
catechismum hunc in Italia tantam obti-
nuisse auctoritatem, ut in omnibus re-
formatorum ecclesiis fuerit explicatus,
etque in variis synodis nationalibus
confirmatus; addit quoque in vita Cal-
vini à Theod. Beza composita, quod
translatus sit in varias linguas, ger-
manicam, anglicam, Hispanicam,
aliasque, itemque in graecam cura Hen-
rici Stephani, et ebraicam ab Am-
brosio Tremellio.

AB: 35 / 35

ARGENTORATI APVD VVILLI

Alm. Rich. Anno

L. 57,

IOANNES CALVI=

NVS FIDELIBVS CHRISTI MINI=

stris, qui per Frisiam Orientalem
puram Euangelij doctrinam
annunciant.

V M huc modis omni-
bus eniti nos conueni-
at, ut inter nos reluceat
illa, quæ tantopere à
Paulo commendatur,
fidei unitas: ad hunc certè finem potis-
simum solennis fidei professio, quæ
Baptismo communi annexa est, debe-
bat referri. Proinde hic non perpetuū
modo inter omnes consensum in pie-
tatis doctrina constare: sed unā quoq;
ecclesijs omnibus esse Catechismi for-
mam, optandum esset: Verum quia
multas ob causas uix unquam id po-
terit obtineri, quin suam quæq; eccle-
sia propriam habeat, non est uehemen

PRAEFATIO.

tius pugnandum. modo tamen ea sit
in docendi modo uarietas, qua ad unū
Christum dirigamur omnes, cuius ue-
ritate inter nos copulati, sic in unum
corpus coalescamus unumq̄ spiritū,
ut eodem simul ore, quæcunq̄ ad fidei
summam spectant, prædicemus. Ad
hunc scopum qui non intendunt Cate-
chiste, præterquam q̄ dissidiū materiā
in religiōe ferendo, capitaliter nocent
Ecclesiæ, impiam quoq̄ baptismi pro-
phanationem inducunt. Quæ enim
amplius baptismi utilitas, nisi maneat
hoc fundamentum, ut consentiamus
omnes in unam fidem? Quò diligen-
tius cauere debent, qui Catechismos
edunt in publicū, ne quid temere pro-
ferendo, non in præsens modo, sed etiā
ad posteros, tum grauem pietati noxā,
tum exitiale Ecclesiæ uulnus infligāt.
Hoc ideo præfari uolui, ut id me quo-
q̄, sicuti par erat, non postremo loco
spectasse, testatum esset lectoribus, ne
quid

PRÆFATIO.

quid in isto meo Catechismo trade-
rem, nisi receptæ inter omnes pios do-
ctrinæ consentaneum. Atq; id ipsum,
quod profiteor, non uanum esse com-
perient, qui candorem in legendo sa-
numq; iudicium adhibuerint. Certe
me consecutum esse confido, ut labor
meus bonis omnibus, si non satisfaciat,
gratus tamen sit, ut qui utilis ab
ipsis censeatur. Quod autem latinum
feci, in eo si forte quibusdam non pro-
babitur meum consilium, eius tamen
multæ rationes mihi constant, quas
nunc referre omnes, nihil attinet: eas
tantum eligam, quæ ad uitandam re-
prehensionem sufficere uideantur. Pri-
mum in hoc tam confuso dissipatoq;
Christiani nominis statu utile esse iudi-
co, extare publica testimonia, quibus
ecclesiæ, quæ longis alioqui locorū spa-
cijs dissitæ, consentientem habent in
Christo doctrinã, se mutuo agnoscant.
Præterq; enim quòd ad mutuam con-

PRAEFATIO.

firmationem nō parū istud ualet: quid magis expetendum, q̄ ut sibi ultro citroq; gratulantes, p̄is uotis aliā alias domino commendent: solebant olim in hunc finem Episcopi, cū adhuc staret inter oēs uigeretq; fidei consensus, synodales epistolas trans mare mittere: quibus, tanq̄ tesseriis, sacram inter ecclesias cōmunionem sancirent. Quanto nunc, in hac tam horrenda Christiani orbis uastitate, magis necesse est, paucas ecclesias, quę Deum rite inuocant, & eas quidē dispersas, & undiq; circumseptas profanis Antichristi synagogis, hoc sanctę cōiunctionis symbolum dare uicissim & accipere, unde ad illū, quem dixi, complexum incitentur: Quod si hoc a deo est hodie necessarium: quid de posteritate sentiemus? De qua ego sic sum anxius, ut tamen uix cogitare audeā. Nisi enim mirabiliter Deus ē cœlo succurrerit, uidere mihi uideor extremā barbariē impendere

dere

PRAEFATIO

dere orbi. Atque utinam non paulo post
sentiant filij nostri, fuisse hoc uerum po-
tius uaticiniū, quā cōiecturam. Quo ma-
gis elaborandum nobis est, ut quales-
cunque ecclesie reliquias, quæ post mor-
tem nostrā restabunt, uel etiam emer-
gēt, scriptis nostris colligamus. Et alia
quidem scriptorū genera, quis noster
omniū fuerit in religione sensus, osten-
dēt, sed illustriore documento quā in-
ter se habuerint ecclesie nostrę doctri-
nę concordiam, perspicere nō poterit, quā ex
catechismis. Illic enim nō modo quid
semel docuerit unus homo, aut alter,
apparebit: sed quibus à pueritia rudi-
mentis imbuti perpetuo fuerint apud
nos docti simul atque indocti, ut habe-
rēt hoc oēs fideles, quasi solenne Chri-
stianæ cōmunionis symbolum. Atque
hec sane præcipua mihi fuit edendi hu-
ius catechismi ratio. Valuit tamen non
parū hæc quoque altera, quod eū à plurimis
desiderari audiebam, quia lectu non

PRÆFATIO.

indignum fore sperarent. Iudiciòne id
an errore, pronunciare non est meum,
sed eorum tamen uoto morem gerere
æquum fuit. Quinetiam iniecta mihi
propemodum necessitas erat, ne lice-
ret impune detrectare. Nam cum ante
“ annos septem edita à me esset breuis re-
ligionis summa sub Catechismi nomi-
ne: uerebar nisi, hoc in medium prola-
to, anteuertem, ne illa, quod nole-
bam, rursus excuderetur. Bono igitur
publico si uellem cõsultum, curare me
oportuit, ut hic, quem ego præferebã,
locum occuparet. Præterea ad exem-
plum pertinere arbitror, re ipsa testatũ
fieri mundo, nos qui Ecclesiæ restituti-
onem molimur, ubiq; in hanc partẽ
fideliter incumbere, ut saltem catechis-
mi usus, q̄ aliquot antehac seculis sub
Papatu abolitus fuit, nunc quasi post-
liminio redeat. Nam neq; satis pro sua
utilitate commendari potest sanctum
hoc institutũ; nec Papistis satis expro-
brari

PRAEFATIO.

brari tam flagitiosa corruptela, q̄ illud in pueriles uertendo ineptias, non modo sustulerūt è medio, sed eo quoq̄ ad impurę & impię superstitionis prętextū turpiter sunt abusi. Adulterinā enim illam confirmationem, quam in eius locum subrogarunt, instar meretricis magno ceremoniarum splendore, multisq̄ pomparum fucis sine modo ornant: quinetiam dum ornare uolunt, execrandis blasphemijs adornāt, dum sacramentum esse iactant baptismo dignius, uocantq̄ semichristianos, quicunq̄ foetido suo oleo nō fuerint infecti: interim uero tota eorum actio nihil quā histrionicas gesticationes continet: uel potius lasciuos simiarum lusus, absq̄ ulla emulationis arte.

Vos autem fratres mihi in dño charis, quibus ipsum nuncuparem, ideo elegi, quia pręterq̄ q̄ me amari à uobis, & plerosq̄ etiam uestrū scriptis

PRAEFATIO.

meis delectari nonnulli ex uestro cœtu mihi indicauerant: id quoque nominatim postularant à me per literas, ut hunc laborem sua gratia susciperem. Alio qui una illa satis iusta futura erat ratio, quod pridem ex piorum & grauium uirorum relatu ea de uobis intellexi, quæ animum uobis meum penitus obstringerēt. Nunc uero, quod uos sponte facturos confido, peto tamen à uobis, ut hoc beneuolentiæ erga uos meæ testimonium boni uelitis consulere. Valete. Dominus uos sapientiæ, prudentiæ, zeli, & fortitudinis spiritu in dies magis ac magis augeat in ecclesiæ suæ ædificationem.

Geneuæ, 4. Calendas

Decembris.

1545.

DE FIDE.

Minister.

Vis humane uite pre-
cipuus est finis ?

Puer.

Vt Deum, à quo cō-
diti sunt homines ipsi nouerint.

Minister.

Quid causæ habes, cur hoc dicas ?

P.

Quoniã nos ideo creauit, & collo-
cauit in hoc mundo, quò gloriñceñ in
nobis. Et sane uitam nostrã, cuius ipse
est initium, æquum est in eius gloriã
referri.

M.

Quod uero est summũ bonum ho-
minis ?

P.

Illud ipsum.

M.

Quamobrem id tibi summum bo-
num habetur ?

P. Quia

DE FIDE

P.

Quia eo sublato, infœlicior est nostra conditio, quàm quorumuis brutorum.

M.

Ergo, uel inde fatís perspícuimus, nihil posse hominí infœlicius contingere, quàm Deo non uiuere.

P.

Sic res habet.

M.

Porro quænam uera est ac recta Dei cognitio?

P.

Vbi ita cognoscitur, ut suus illi ac debitus exhibeatur honor.

M.

Quænam uerò eius rite honorandi est ratio?

P.

Si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illū tota uita colere uoluntati eius obsequendo, studeamus: si eum quoties aliqua nos urget necessitas, inuocemus

mus

DE FIDE

mus, salutem in eo querentes, & quid
quid expeti potest bonorum: si postre
mo, tum corde, tum ore illum bonorū
omniū solum authorem agnoscamus.

M.

Verum ut hec discutiantur ordine,
& fusius explicentur: quod in hac tua
petitione primum est caput:

P.

Vt totam in Deo fiduciam nostrā
collocemus.

M.

Qualiter autem id fiet:

P.

Vbi omnipotentem nouerimus, &
perfecte bonum.

M.

Satis ne hoc est:

P.

Nequaquam.

M.

Quamobrem:

P.

Quia

DE FIDE.

Quia indigni sumus, quibus adiuuandis potentiam exerat, & in quorū salutem, quā bonus sit, ostendat.

M.

Quid ergo præterea opus est?

P.

Nempe ut cum animo suo quisque nostrū statuat ab ipso se diligī, eūque sibi & patrem esse uelle, & salutis auctorem.

M.

Vnde autem nobis id constabit?

P.

Ex uerbo ipsius scilicet, ubi suam nobis misericordiam in Christo exponit, & de amore erga nos suo testatur.

M.

Fiduciæ ergo in Deo collocandæ fundamentum ac principium est, eum in Christo nouisse.

P.

Omnino.

M. Nunc

DE FIDE.

M.

Nunc, quænam sit huius cognitionis summa, paucis audire abs te uelim.

P.

In fidei confessione, uel potius in formula confessionis, quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam uulgo symbolum Apostolorum uocant, quod ab initio Ecclesiæ recepta semper fuerit inter omnes pios; & quod uel ab ore Apostolorum excepta fuerit, uel ex eorum scriptis fideliter collecta.

M.

Recita.

P.

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli & terræ; & in Iesum Christum filium eius unicum, dominum nostrum, qui cōceptus est e Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus sub Pōtio Pilato, crucifixus, mortuus, & se

DE FIDE.

& sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit ex mortuis, ascendit in coelum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde uenturus ad iudicandum uiuos & mortuos. Credo in spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, uitam aeternam, Amen.

M.

Vt penitius intelligantur singula: in quot partes hanc confessionem diuidemus? P.

In quatuor praecipuas.

M.

Eas mihi recense.

P.

Prima ad Deum patrem spectabit: Secunda erit de filio eius Iesu Christo, quae etiam totam redemptionis humanae summam complectitur. Tertia erit de spiritu sancto. Quarta de Ecclesia, & diuinis in ipsam beneficijs.

M. Cum

DE FIDĒ.

M.

Cum non nisi unus sit Deus: cur hic mihi tres cōmemoras, patrem, filium, & spiritum sanctum?

P.

Quoniam in unā Dei essentia patrem intueri nos conuenit, tanq̄ principium & originem, primam uē rerum omnium causam: deinde filium, qui sit æterna eius sapientia: postremo spiritum sanctum, tanquam eius uirtutem per omnia quidem diffusam, quæ tamen perpetuo in ipso resideat.

M.

Inde significas, nihil esse absurdi, si in una diuinitate distincta constituamus has tres personas, Deumq̄ propterea non diuidi.

P.

Ita est.

M.

Recita iam primam partem:

P.

B

D E F I D E.

P.

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli & terræ.

M.

Cur patrem nominas?

P.

Christi primum quidem intuitu: qui & sapientia eius est, ab ipso genita ante omne tempus, & missus in hunc mundum, declaratus fuit eius filius. Hinc tamen colligimus, cum Deus Iesu Christi sit pater, nobis quoque esse patrem.

M.

Quo sensu nomen illi omnipotentis tribuis?

P.

Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam non exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate & manu: prouidentia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia constituere: omnibus creaturis, prout uisum est, imperare.

M. Itaque

DE FIDE.

M.

Itaque non ociosam Dei potentiam fingis: sed talem esse reputas, quæ manum operi semper admotam habeat: sicut nihil, nisi per ipsum, eiusque decreto, fiat.

P.

Sic est.

M.

Quorsum addis creatorem cœli & terræ?

P.

Quoniam per opera se nobis patefcit: in illis quoque nobis quærendus est. Neque enim essentia eius capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse ueluti speculū quoddam, in quo eum possimus inspicere: quatenus eum cognoscere nostra refert.

M.

Per cœlum & terram an non quidquid præterea creaturarum extat, intelligis?

DE FIDE.

P.

Imo uerò; sed his duobus nominibus cōtinentur omnes, q̄ aut cœlestes sint omnes aut terrenæ.

M.

Cur autem Deum creatorem duntaxat nuncupas? cū tueri conseruareq̄ in suo statu creaturas multo sit præstantius, quam semel condidisse;

P.

Nec̄ uerò hac particula indicatur tantum, sic opera sua Deum semel creasse, ut illorum postea curā abiecerit. Quin potius sic habendum est, mundum, ut semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conseruari: nec aliter & terram, & alia omnia stare, nisi quatenus eius uirtute & quasi manu sustinentur. Præterea, cum sic omnia sub manu habeat: inde etiam conficitur, summū esse moderatorem omnium ac Dominum. Itaq̄ ex quo creator est cœli ac terræ, intelligere conuenit, eum esse unum,

DE FIDE.

unum, qui sapientia, bonitate, potentia totum naturæ cursum atq; ordinem regat: qui pluuiæ simul ac siccitatis, grandinum, aliarumq; tempestatum, ac serenitatis sit author: qui benignitate sua terrâ foecundet, eamq; rursus manum suam reducendo sterilem reddat: à quo sanitas simul ac morbi proueniant: cuius deniq; imperio subiaceant omnia, & nutui obsequantur.

M.

De impijs autem & diabolis quid sentiemus? an eos quoq; dicemus illi subesse?

P.

Quancq; spiritu eos suo non gubernat: sua tamen potestate, tanquã freno eos coercet: ne mouere quidem se queant, nisi quoad illis permittit. Quinetiam uoluntatis suæ facit ministros, ut inuiti ac præter suum cõsiliu exqui, quod illi uisum fuerit, cogantur.

B 3

DE FIDE.

M.

Quid ad te ex eius rei cognitione utilitatis redit?

P.

Plurimum. Male enim ageretur nobiscum, si diabolis & impijs hominibus præter Dei uoluntatem quidquid liceret. Adeoque tranquillis animis nunquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verum tunc demum tuto conquiescimus, ubi frenari eos Dei arbitrio & tanquam in arte contineri scimus, ne quid nisi eius permissu possint: cum præsertim Deum ipse nobis se tutorem fore salutisque præsidem receperit.

M.

Nunc ad secundam partem ueniamus.

P

Ea est: credere nos in Iesum Christum, filium eius unicum, Dominum nostrum.

M. Quid

DE FIDE.

M.

Quid præcipue complectitur?

P.

Filium Dei nobis esse seruatorem: simulq; modum explicat, quo nos à morte redemerit, uitamq; acquisierit.

M.

Quid sibi uult nomen Iesu, quo eum appellas?

P.

Quod Græcis significat nomen $\sigma\theta\delta\eta\gamma\omicron\varsigma$, Latini proprium nomen non habent, quo bene uis eius exprimatur. Itaq; saluatoris uocabulum uulgo receptum fuit. Porro filio Dei hanc appellationem indidit angelus ipsius Dei iussu.

M.

Est ne hoc pluris, q̄ si homines illi indidissent?

P.

Omnino. Nam cum sic nuncupari

B 4

DE FIDE

uelit Deus, talem quoque esse prorsus
necesse est.

M.

Quid deinde ualeat nomen Christi?

P.

Hoc epitheto melius etiamnum ex-
primitur eius officium, significat enim
unctum esse à patre, in regem, sacerdo-
tem, ac prophetam.

M.

Qui scis istud?

P.

Quoniam ad hos tres usus scriptura
unctionem accommodat. Deinde hæc
tria que diximus, sepe Christo tribuit.

M.

Sed quo olei genere unctus fuit?

P.

Non uisibili; quale in consecrandis
antiquis Regibus, Sacerdotibus &
Prophetis fuit adhibitum, sed præstan-
tiori; hoc est spiritus sancti gratia, quæ
ueritas est externæ illius unctionis.

M. Quas

DE FIDE

M.

Quale uero hoc eius regnum est,
quod commemoras?

P.

Spirituale, quod uerbo & spiritu
Dei continetur: quæ iustitiam & uitã
secum ferunt.

M.

Sacerdotium uero?

P.

Officium est ac prærogatiua, sisten-
dise in Dei conspectum, ad obtinen-
dam gratiã: & sacrificij, quod illi acce-
ptum sit, oblatiõẽ iram eius placandi.

M.

Iam quo sensu prophetam Christũ
nominas?

P.

Quia cum in mundum descendit,
patris se legatum apud homines, & in-
terpretem professus est, idq; in eum fi-
nem, ut patris uoluntate ad plenum ex-
posita, finem poneret reuelationibus
omnibus & prophetijs.

B 5

DE FIDE.

M.

Sed percipisne inde fructū aliquē?

P.

Imo non aliò spectant omnia hæc, nisi in bonum nostrum. Nam his donatus est Christus à patre, ut nobiscum ea communicet, quò ex eius plenitudine hauriamus omnes.

M.

Ediffere hoc mihi paulo fusius.

P.

Spiritus sancto repletus, perfecta quæ omnium eius domus opulentia cumulat fuit, quo nobis ea impertiat, cuius scilicet pro mensura, quam nobis convenire novit pater. Ita ex ea, tanquam unico fonte haurimus, quidquid habemus bonorum spiritualium.

M.

Quid nobis confert eius regnum?

P.

Nempe quod eius beneficio ad piè sanctè et quæ vivendum vindicati in libertatē conscientiam

DE FIDE.

conscientiarum, spiritualibusq; eius di-
uitijs instructi, potentia quoq; arma-
mur, quæ ad perpetuos animarum no-
strarum hostes, peccatum, carnem, Sa-
thanã & mundum, uincendis sufficiat.

M.

Ad quid autẽ sacerdotium cõducit?

P.

Primum, q; hac ratione mediator est
noster, qui nos patri reconciliet: dein-
de q; per eum accessus nobis patefa-
ctus est ad patrem, ut in eius conspe-
ctũ cũ fiducia prodeamus ipsi quoq;
nosq; & nostra omnia illi in sacrificiũ
offeramus. Atq; ita collegas nos quo-
dammodo suos facit in sacerdotio.

M.

Restat prophetia.

P.

Cum filio Dei magisterij collatum
sit munus in suos: finis est, ut uera eos
patris cognitiõẽ illuminet, erudiat eos
in ueritate, & domesticos Dei discipu-
los efficiat.

M. Huc

DE FIDE.

M.

Huc ergo redeunt, quæ dixisti, omnia, Christi nomen tria officia comprehendere, quæ in filium contulit pater, ut uim eorū ac fructum in suos transfundat.

P.

Sic est.

M.

Cur filium Dei unicum nuncupas? cum hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus.

P.

Quod filij Dei sumus, non id habemus à natura; sed adoptione & gratia duntaxat: quod nos eo loco habeat Deus. At Dominus Iesus, qui ex substantia patris est genitus, uniusque cum patre essentia est, optimo iure filius Dei unicus uocatur; cum solus sit natura.

M.

Intelligis ergo, hunc honorem eius esse proprium, qui naturæ iure illi debeatur:

DE FIDE.

beatur: nobis eū autem gratuito beneficio communicari, quatenus sumus eius membra.

P.

Omnino. Itaque eius communicatio nis intuitu, alibi nominatur primogenitus inter multos fratres.

M.

Qualiter Dominum esse nostrum intelligis?

P.

Sicut à patre constitutus est: ut sub imperio suo nos habeat, ut Dei regnū administret in cœlo & in terra, sitque hominum caput & angelorum.

M.

Quid sibi vult quod postea sequitur?

P.

Modum ostēdit, quo filius unctus est à patre, ut nobis esset saluator. Nēpe, quod assumpta carne nostra ihs perfunctus est omnibus, quæ ad salutem nostram erant necessaria: sicut hic recensentur.

M. Quid

DE FIDE.

M:

Quid his duabus sententijs significas, conceptum esse ex spiritu sancto, natum ex Maria uirgine?

P.

Formatum in utero uirginis fuisse, ex eius substantia, ut esset uerū semen Davidis, qualiter uaticinijs prophetarum prædictum fuerat: id tamen mirifica arcanæque spiritus uirtute fuisse effectum, absque uirili coitu.

M.

Eratne igitur operæ precium, ut carnem nostram indueret?

P.

Maxime. Quia inobedientiam ab homine admissam in Deū necesse erat in humana quoque natura expiari. Nec uero aliter mediator esse noster poterat, ad conciliationem dei & hominū peragendam.

M. Chris

DE FIDE.

M.

Christum ergo oportuisse hominē fieri dicis: ut tanq̄ in persona nostra salutis nostræ partes impleret.

P.

Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quidquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M.

Verum, cur id à spiritu sancto effectum est, ac non potius cōmuni usitataq̄ generationis forma?

P.

Quoniam penitus corruptū est humanum semen: in generatiōe filij Dei intercedere spiritus sancti opus de-
cuit: ne hac contagione attingeretur: sed esset puritate perfectissima præditus.

M.

Hinc ergo discimus, eū qui alios sanctificat, immunē ab omni macula esse: puritateq̄, ut ita loquar, originali fuisse ab utero præditū, ut totus Deo sacer esset

DE FIDĒ.

esset, nulla humani generis labe inquit
natus. P.

Sic intelligo.

M.

Cur à natalibus protinus ad mortē,
omissa totius uitæ historia transilís?

P.

Quia hic non tractantur, nisi quæ
redemptionis nostræ ita sunt propria,
ut eius substantiam quodammodo in
se contineant.

M.

Cur nō simpliciter uno uerbo mor-
tuum fuisse dicis: sed præsidis quoque
nomen adijcis, sub quo sit passus?

P.

Id non ad historiae fidem modo spe-
ctat: sed ut sciamus mortem eius con-
iunctam cum damnatione fuisse.

M.

Expone hoc clarius.

P.

Mortuus est, ut poena nobis debita
defungetur.

DE FIDE

defungeret: atq; hoc modo ab ea nos
eximeret. Cum autem omnes nos, sicut
peccatores sumus, obnoxij essemus
Dei iudicio, quo uicem nostram subi-
ret, sicut in conspectum terreni iudicis
uoluit, damnariq; eius ore, ut coram coe-
lesti Dei tribunali absolueremur.

M.

Atqui in fontem Pilatus eum pro-
nunciat. Itaq; non damnat pro malefi-
co.

P.

Vtrunq; animaduvertere conuenit.
Ideo enim eius innocentie testimoniū
reddidit iudex, ut testatū fiat, nō ob pro-
pria ipsum maledicta plecti, sed no-
stra: solenni tamen ritu interea damna-
tur eiusdem sententia, ut palam fiat, iu-
diciū quod merebamur, tanq; uadem
nostrū subire, quo nos à reatu liberet.

M.

Bene dictū. Nam si peccator esset,
non idoneus uas esset, ad soluendam
alieni peccati poenam. Vt tamen eius

C

DE FIDE.

damnatio nobis in absolutionem cederet, censeretur inter maleficos oportuit.

P.

Sic intelligo.

M.

Quod crucifixus fuit, an plus habet momenti, quam si alio quolibet mortis genere affectus foret?

P.

Omnino: quemadmodum etiam admonet Paulus, dum in ligno suspensus scribit, ut nostram in se maledictionem susciperet, quò ab ea solueremur. Genus enim illud mortis execratione damnatum erat.

M.

Quid: an non irrogatur filio Dei contumelia, cum dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P.

Minime. Siquidem eum recipiendo aboleuit: nec uero desinit interea esse benedictus, quò nos sua benedictione perfunderet.

M. Pro

DE FIDE.

M.

Prosequere.

P.

Quandoquidem mors, supplicium erat homini impositum peccati causa, eam filius Dei pertulit, & perferendo uicit. Atque ut melius patefieret uera morte ipsum defungi, collocari in sepulchro, instar aliorum hominum, uoluit.

M.

Verum non uidetur quidquam ad nos utilitatis ex hac uictoria redire, cum nihilominus moriamur.

P.

Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mors fidelibus, quam transitus in uitam meliorem.

M.

Hinc sequitur, non amplius exhorrendam esse mortem, ac si res esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum esse ducem nostrum Christum, qui sicut non perijt in morte, ita perire nos non patietur.

C 2

DE FIDE

P.

Sic agendum est.

M.

Quod de eius ad inferos descensu
mox adiectum est, quē sensum habet?

P.

Eum nō communem tantum mor-
tem fuisse perpeſsum, quæ est ani-
mæ à corpore separatio: sed etiam
dolores mortis, sicut Petrus uocat.
Hoc autem nomine horribiles angu-
stias intelligo, quibus eius anima con-
stricta fuit.

M.

Cedo mihi huius rei causam ac mo-
dum.

P.

Quia ut pro peccatoribus satisfacere-
ret, coram Dei tribunali se sistebat, tor-
queri hac anxietate eius conscientiam
oportebat, ac si derelictus à Deo esset:
imo ac si Deum haberet infestum. In
his angustijs erat, cum exclamaret ad
patrem. Deus meus, Deus meus, ut
quid dereliquisti me? M. Erat

DE FIDE

M.

Eratne igitur illi offensus pater?

P.

Nequaquam. Sed hanc in eum seueritatē exercuit, ut impleretur quod prædictum fuerat per Iesaiam: ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra: uulneratū propter iniquitates nostras.

M.

Verum Deus cum sit, qui potuit eiusmodi pauore corripi, ac si derelictus à Deo esset?

P.

Sichabendum est: secundum humanæ naturæ affectum, eò redactum fuisse necessitatis. Quod ut fieret, paulisper interea delitescibat eius diuinitas, hoc est, uim suam non exerebat.

M.

Qui tamen fieri rursus potest, ut Christus qui salus est mūdi, huic damnationi subiectus fuerit?

C 3

DE FIDE.

P

Non ita illam subiit, ut sub ea maneret. Sic. n. istis, quos dixi, pauoribus correptus fuit, ut non fuerit oppressus. Sed potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M.

Hinc colligimus, quid differat conscientie tormentum quod sustinuit, ab eo quo cruciantur peccatores, quos Dei irati manus persequit. Nam quod in illo temporarium fuit, in his est perpetuum. Et quod illi uice duntaxat aculei fuit ad eum pungendum; his est letalis gladius, ad cor, ut ita dicam, faciendum.

P.

Sic est. Neque enim eiusmodi angustiis obsessus filius Dei, sperare in patrem desit. At peccatores Dei iudicio damnati in desperationem ruunt, fremunt aduersus ipsum, & usque ad apertas blasphemias profiliunt.

M. Hinc

DE FIDE.

M.

Hinc ne possumus elicere, quem ex
Christi morte fructum percipiant fide
les?

P.

Omnino. Ac principio quid ē, uide
mus esse sacrificiū, quo peccata nostra
expiavit corā Deo, atq; ita placata ira
Dei, nos cū eo in gratiā reduxit. Dein
de sanguinē eius lauacrū esse, quo ani
me nostre maculis omnibus purgentur.
Postremo, deletam esse peccatorū no
strorū memoriā, ne unq; in Dei con
spectū ueniant: atq; ita inductū aboli
tūq; fuisse chirographum, quo rei tene
bamur.

M.

Nihil ne præterea utilitatis nobis af
fert?

P.

Imo uero. Nam & eius beneficio, si
quidem uera simus membra Christi,
uetus homo noster crucifigitur, abole
tur corpus peccati, ne amplius regnēt
prauæ carnis concupiscentiæ in nobis.

C 4

DE FIDE.

M.

Perge in reliquis.

P.

Sequitur, tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis. Quo uictorem se peccati & mortis demonstraui. Sua enim resurrectione mortem deglutiuit, abrupit diaboli uincula, & totam eius potentiam redegit in nihilum.

M.

Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis prouenit?

P.

Triplex. Nam & iustitia nobis per eam acquisita: & certum nobis est pignus futuræ nostræ immortalitatis: & iam nunc eius uirtute suscitamur in uitæ nouitatem, ut pure sancteque uiuendo Dei uoluntati obsequamur.

M.

Persequamur reliqua.

P.

Ascendit in cœlum.

M. Sed

DE FIDE.

M.

Sed an sic ascendit, ut non sit amplius in terra?

P.

Sic. Postquam enim omnibus perfunctus fuerat, quæ illi à patre iniuncta fuerant, quæque in salutem nostram erant, nihil opus erat, diutius eum in terris uersari.

M.

Quid ex hac ascensione boni consequimur?

P.

Duplex est fructus. Nam quatenus coelum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illuc nobis quoque patefecit: ut iam aperta sit nobis ianua, quæ propter peccatum ante clausa erat. Deinde in conspectu Dei comparet pro nobis intercessor & patronus.

M.

Verum, an Christus in coelum se re

DE FIDE.

cipiendo sic à nobis recessit, ut iam nobiscum esse desierit?

P.

Minime, Contra enim recepit, se nobiscum fore, usq; ad finem seculi.

M.

Quod autem nobiscum habitat, id ne de corporis presentia intelligendū?

P.

Non. Alia enim ratio est corporis, quod in cœlum receptum est; alia uirtutis, quę ubiq; est diffusa.

M.

Quo sensu eum dicis sedere ad patris dexteram?

P.

Hęc uerba significant, patrem illi cœli & terræ imperium contulisse; ut omnia gubernet.

M.

Quid autem tibi significat dextera, & quid hęc sessio?

P. Simi-

DE FIDE.

P.

Similitudo est à principibus sumpta, qui ad dextram suam collocare solent, quibus uices suas commendant.

M.

Non ergo aliud intelligis, quod tradit Paulus, Nempe constitutum esse Christum caput Ecclesiæ, & supra omnes principatus euectum, nomen adeptum esse, quod sit supra omnino nomen.

P.

Ita ut dicis.

M.

Transeamus ad alia.

P.

Inde uenturus est, ad iudicandum uiuos & mortuos. Quorum uerborum sensus est, palam e coelo uenturum ad iudicandum orbem, sicut ascendere uisus est.

M.

Cum iudicij dies futurus non sit ante finem seculi: quomodo tunc ex hominibus fore

DE FIDE.

fore aliquos superstites dicis: quando quidem omnibus constitutum est, semel mori.

P.

Hanc questionem soluit Paulus, cum eos, qui tunc supererunt, subita mutatione innouatum iri tradit: ut abolita carnis corruptione induant incorruptionem.

M.

Tu ergo hanc mutationem mortis instar illis fore intelligis: quod primæ naturæ futura sit abolitio, & alterius nouæ initium.

P.

Sic sentio.

M.

An aliquod inde gaudium recipiunt nostræ conscientie, quod Christus semel futurus sit mundi iudex?

P.

Recipiunt, & quidē singulare. Certo enim non nisi in salutem nostram uenturum scimus.

M. Nō

DE FIDE.

M.

Non ergo reformidare nos conuenit hoc iudicium, ut nobis horrorem incutiat.

P.

Minime uero: quando non nisi ad eius iudicis tribunal stabimus, qui patronus quoque noster est: quique nos in fidem clientelamque suam suscepit.

M.

Veniamus iam ad tertiam partem.

P.

Ea est de fide in spiritum sanctum.

M.

Quid uero nobis confert?

P.

Nempe huc spectat, ut nouerimus Deum, sicuti nos per filium redemit & seruauit: ita per spiritum facere nos huius redemptionis ac salutis compotes.

M.

Quomodo?

P. Quema

DE FIDE.

P.

Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine: sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, ut abluantur. M.

Hoc clariori etiamnum expositione indiget. P.

Intelligo spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere, ut Christi uirtutem sentiamus. Nam ut Christi beneficia mente concipiamus, hoc fit spiritus sancti illuminatione, eius persuasione fit, ut cordibus nostris obfigmentur. Denique solus ipse dat illis in nobis locum. Regenerat nos, facitque ut simus noue creaturae. Proinde quaecumque nobis offeruntur in Christo dona, ea spiritus uirtute recipimus.

M.

Pergamus.

P.

Sequitur quarta pars: in qua confitemur nos credere unam sanctam ecclesiam catholicam. M. Quid

DE FIDE.

M.

Quid est ecclesia?

P.

Corpus ac societas fidelium, quos
Deus ad uitā æternam prædestinauit.

M.

Estne hoc etiam caput creditu ne-
cessarium?

P.

Imo uero, nisi facere uelimus ocio-
sam Christi mortem, & pro nihilo du-
cere, quidquid hæctenus relatum est:
Hic enim unus est omnium effectus,
ut sit ecclesia.

M.

De causâ ergo salutis fuisse hæcte-
nus tractatum, eiusq; fundamentum
ostensum intelligis, cum exponeres,
Christi meriti & intercessione nos fuis-
se in amorem à Deo receptos: & hanc
gratiam spiritus uirtute in nobis con-
firmari. Nunc uero explicari horum
omniū effectum, quo certior ex re ipsa
fides constet.

P. Ita

DE FIDE.

P.

Ita res habet.

M.

Porro Ecclesiam quo sensu nominas sanctam?

P.

Quia scilicet quoscunque elegit Deus, eos iustificat reformatque in sanctitatem ac uitae innocentiam, quò in illis reluceat sua gloria. Atque id est quod uult Paulus, cum admonet, Christum, ecclesiam, quam redemit, sanctificasse, ut sit gloriosa puraque ab omni macula.

M.

Quid sibi uult epitheton catholicae uel uniuersalis?

P.

Eo docemur, sicut unum est fidelium omnium caput, ita omnes in unum corpus coalescere oportere, ut una sit ecclesia per totum orbem diffusa: non plures.

M.

Quid autem ualet illud, quod continuo

DE FIDE.

tinuo de sanctorum communionem ad-
ditur?

P.

Ad exprimendam clarius, quæ in-
ter ecclesiæ membra est, unitatem hoc
positum est, simul indicatur, quidquid
beneficiorum largitur Deus ecclesiæ, in
commune omnium bonum spectare:
cum inter se omnes communionem ha-
beant.

M.

Verum, estne hæc, quam Ecclesiæ
tribuis, sanctitas iam perfecta?

P.

Nondum: quamdiu scilicet in hoc
mundo militat. Laborat enim semper
infirmis: nec unquam vitiorum reli-
quias penitus purgabitur, donec Chri-
sto suo capiti, à quo sanctificatur, ad
plenum adhæreat.

M.

Potestne autem hæc ecclesia aliter
cognosci, quam cum fide creditur?

D.

DE FIDE.

P.

Est quidem & uisibilis Dei ecclesia, quam nobis certis indicijis notisq; descripsit; sed hic proprie de eorum congregatiōe agit, quos arcana sua electione adoptauit in salutē. Ea aut nec cernitur perpetuo oculis, nec signis dignoscitur.

M.

Quid deinde sequitur?

P.

Credo remissionem peccatorum.

M.

Quid tibi remissionis uerbum significat?

P.

Deum gratuita sua bonitate ignoscere, ac condonare peccata fidelibus, ne in iudicium uocentur, aut exigatur de illis pœna.

M.

Hinc sequitur, nos satisfactionibus proprijs nequaquã promereri quam à Domino peccatorū ueniam obtineamus.

P. Verū.

DE FIDE

P.

Verum. Vnus enim Christus, poenitentiam soluendo, satisfactione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis compensationis suppetit, quod Deo afferamus: sed ex mera eius liberalitate gratuitum hoc beneficium recipimus.

M.

Cur peccatorum remissionem subnectis ecclesie? P.

Quia eam nemo consequitur, quin & coadunatus fuerit ante populo Dei, & unitatem cum Christi corpore perseueranter ad finem usque colat: eoque modo testatum faciat, uerum se esse ecclesie membrum.

M.

Hac ratione constituis, extra ecclesiam non nisi damnationem & exitium esse.

P.

Omnino. Qui enim discessionem faciunt a Christi corpore, factionibusque scindunt eius unitatem, ipsa spes omnis salutis precesita est, quantisper manent in eiusmodi dissidio.

D 2

DE FIDE.

M.

Recita quod superest.

P.

Credo resurrectionem carnis, & uitam æternam.

M.

Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

P.

Vt admoneamur, non esse sitam in terra nostram foelicitatē. Cuius cognitionis duplex est utilitas ac usus. Inde primum docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse tanq̃ inquilinis, ut de migratione assidue cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, ut cunq̃ adhuc nos lateat, & ab oculis nostris absconditus sit fructus gratiæ in Christo nobis collatæ, ne propterea despondeamus animos: sed patienter sustineamus usq̃ ad diem reuelationis.

M. Que

DE FIDE.

M.

Quæ porro huius resurrectionis erit series?

P.

Qui ante mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet quæ gestarunt: sed prædita noua qualitate, hoc est, non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autem tunc erunt superstites: eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit.

M.

Sed eritne piorum simul & impiorum communis?

P.

Vna omnium erit resurrectio: sed conditio diuersa. Alij enim in salutem ac beatitudinem resurgent: alij in mortem & extremam miseriam.

M.

Cur ergo sola hic uita æterna commemoratur, inferorum nulla mentio?

D 3

DE FIDE.

P.

Quoniam nihil hic, nisi quod ad cōsolationem piarum mentium faciat, habetur: ideo recensentur tantummodo præmia, quæ seruis suis Dominus præparauit. Itaque non additur, quæ fors impios maneat, quos scimus à regno Dei alienos esse. M.

Ex quo fundamentum tenemus, cui initi fides debet: inde elicere ueræ fidei definitionem promptum erit.

P.

Ita est: Sic autem definire licet, ut dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternæ erga nos Dei beneuolentiæ: sicut per Euangelium patrem se nobis Christi beneficio, ac saluatore fore testat. M.

Eam ne concipimus à nobis, an à Deo recipimus?

P.

Docet scriptura, singulare esse Dei donum: & experientia id confirmat.

M. Quā

DE FIDE.

M.

Quam mihi experientiam dicis?

P.

Nempe, rudior est mens nostra, quæ ut capere spirituales Dei sapientiam queat, quæ nobis per fidem reuelatur: & corda nostra propensiora sunt, uel ad diffidentiam uel ad peruersam nostri & creaturarum confidentiam, quæ ut in Deo suo opte motu acquiescant. Verum spiritus sanctus illuminatione sua capaces nos intelligendi facit ea, quæ captum nostrum longe alioqui excederent: nosque ad certam persuasionem format, salutis promissiones cordibus nostris ob signando. M.

Quid nobis boni oritur ex hac fide, cum semel affecti simus?

P.

Iustificat nos coram Deo: & hac iustitia heredes nos uite æternæ facit.

M.

Quid an non bonis operibus iustifi-

D 4

DE FIDE.

cantur homines, cum sancte & innocenter uiuendo, approbare se Deo student? P.

Si quisq; usque adeo perfectus inueniretur; merito censeretur iustus posset. Verum cum omnes simus peccatores, multis modis rei coram Deo; aliunde quaerenda nobis est dignitas, qua nos illi conciliet.

M.

Verum ita ne sordent, & adeo nullius precij sunt omnia hominum opera, ut gratiam coram Deo promereri nequeant?

P.

Principio, quaecunq; à nobis manant, ut nostra proprie dicantur, uitiosa sunt; ac proinde nihil possunt quam Deo displicere, & ab eo reijci.

M.

Dicis ergo, antequam renati simus reformatiq; Dei spiritu, nihil posse nos quam peccare; quemadmodum arbor

bor

DE FIDE.

bor mala non nisi malos fructus profert.

P.

Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habeant in oculis hominum: mala sunt nihilominus quamdiu cor prauum est: quod precipue Deus intuetur.

M.

Hinc constituis, non posse nos ullis meritis Deum praeuenire, aut prouocare eius beneficentiam. Quin potius quidquid tentemus aut aggrediamur operum, irae ac damnationi eius subiacere.

P.

Sic sentio. Itaque mera sua misericordia, nulloque operum respectu nos gratis amplectitur in Christo, acceptosque habet, illius iustitiam nobis acceptam ferendo, ac si nostra esset: peccata uero nostra nobis non imputando.

M.

Qualiter ergo dicis iustificari nos fide?

D 5

DE FIDE.

P.

Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Euangelij promissiones, huius, quā dico, iustitię possessionem quodammodo adipiscimur.

M.

Hoc ergo uis: iustitiā, ut nobis per Euangelium offertur à Deo, ita fide à nobis recipi.

P.

Sic est.

M.

Verū, ex quo nos semel amplexus est Deus, an nō illi accepta sunt opera, quæ spiritu sancto nos dirigente facimus?

P.

Placent illi: non proprię tamen dignitatis merito: sed quatenus suo favore liberaliter ea dignatur.

M.

Atqui, cū è spiritu sancto prodeant: an non fauorem promerentur?

P.

At non nihil semper inquinamenti
ex in-

DE FIDE.

ex infirmitate carnis admixtū est, quo
uitiantur. M.

Vnde igitur, aut qua ratione fiet, ut
Deo placeant?

P.

Sola est fides, quæ gratiam illis con-
ciliat: cū huic fiducia certo innitimur,
non uentura esse ad calculū summi iu-
ris: quod Deus ad seueritatis suæ regulā
exigere ipsa nolit, sed obtectis eorum
uitijs, & sordibus Christi puritate con-
sepultis, eo loco habeat, ac si perfecta
essent & absoluta.

M.

Verum, an inde colligemus, operi-
bus iustificari hominem Christianum
postquā à Deo uocatus est, aut operum
merito cōsequi, ut à Deo diligatur, cui-
us dilectio uita æterna nobis est?

P.

Nequāquā. Quin potius teneamus quod
scriptum est, neminē mortalium iusti-
ficari corā Deo posse: atque ideo depre-
cemur, ne in iudiciū nobiscum intret.

DE FIDE

M.

Non tamen bona fidelium opera
inutilia esse propterea iudicabimus.

P.

Minime uero. Neque enim frustra
mercedem illis Deus, tum in hoc mun-
do, tum in futura uita pollicetur. Verum
ex gratuito Dei amore, tanquam ex fon-
te, emergit hæc merces: quia nos scili-
cet primum amplectitur in filios, dein-
de, consepulta uitiorum nostrorum me-
moriam, quæ ex nobis prodeunt, fauore
prosequitur.

M.

Sed an ne sic à bonis operibus sepa-
rari hæc iustitia potest, ut qui hanc ha-
bet, illis careat?

P.

Fieri hoc nequit. Nam cum recipia-
mus fide Christum, qualem se nobis
offert: ipse uero non liberationem tan-
tum nobis à morte & reconciliationem
cum Deo promittat; sed spiritus sancti
simul

DE FIDE.

simul gratiam, qua in uitæ nouitatē re-
generemur. Hęc coniungi necesse est,
ne Christum à seipso distrahamus.

M.

Hinc sequitur, fidem esse radicem,
ex qua nascantur omnia bona opera:
tantum abest, ut ab eorum studio nos
reuocet.

P.

Omnino sic est: ac proinde tota
Euangelij doctrina duobus his mem-
bris continetur: fide & pœnitentia.

M.

Quid est pœnitentia?

P.

Displicētia odiūq; peccati, & amor
iustitiæ, ex Dei timore profecta, quæ
nos ad abnegationem usq; nostri, car-
nisq; mortificationem adducāt, ut spī-
ritui Dei regendos nos tradamus, ac
omnes uitæ nostræ actiones ad diui-
næ uoluntatis obsequium compare-
mus.

M. Hoc

DE FIDE.

M.

Hoc uero secundū membrum fuit
in diuisione, quā initio posuimus, cum
tu rationē ostenderes rite colendi Dei.

P.

Verum: ac simul additum fuit, uerā
hanc ac legitimam esse regulam colen-
di Dei, ut eius uoluntati obsequamur.

M.

Qui sic?

P.

Quoniam is demū illi probatur cul-
tus, non quē cōfingere nobis libuerit:
sed quē suo ipse arbitrio pręscripserit.

M

Quam autem uiuendi regulā nobis
posuit?

DE LEGE.

P

Legem suam.

M.

Quid ea continet?

P. Duas

DE LEGE.

P.

Duabus partibus constat: quarum prior quatuor habet præcepta: altera sex. Ita decem omnino præceptis constat tota lex.

M.

Quis huius diuisionis est author?

P.

Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Moisi tradidit, & sæpe testatus est redigi in decem uerba.

M.

Argumentum prioris tabulæ quale est?

P.

De pietatis erga Deum officijs.

M.

Secundæ uero?

P.

Qualiter sit agendum cum hominibus: & quid illis debeamus.

M.

Recita præceptum uel caput primū.

P. Audi

DE LEGE

P.

Audi Israël : Ego sum Iehoua Deus tuus , qui te eduxi ex terra Egypti, domo seruitutis . Non habebis Deos alienos coram me .

M.

Nunc sensum uerborum expone.

P.

Initio , quadam ueluti præfatione utitur in totam legem. Nam cum Iehouam se nominat, ius sibi uindicat & auctoritatem iubendi . Deinde quò legi suæ gratiam apud nos conciliet, addit, se Deum esse nostrum . Perinde enim ualent hæc uerba, ac si seruatores nostrum se uocaret . Hoc autem beneficio cum nos dignatur: par est, ut nos illi uicissim exhibeamus in populū obsequentem.

M.

Verum quod continuo de liberatione subiicit, & fracto iugo seruitutis Aegyptiacæ, an nō ad Israeliticum populum

DE LEGE.

pulum, & eum quidem solum, peculiariter spectat?

P.

Fateor quod ad corpus. Verum est alterum liberationis genus, quod ad omnes peræque homines pertinet. Nos enim omnes ex spirituali peccati seruitute, et diaboli tyrannide asseruit.

M.

Cur eius rei meminit, cum in legem suam præfari uellet?

P.

Vt nos commonefaciat, summæ in gratitudinis reos fore, nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M.

Quid aut hoc primo capite exigit?

P.

Vt suum illi soli honorem in solidum asseramus, nec ullam eius partem transferamus alio.

M.

Quis honor illius est proprius, quæ
E

DE LEGE

aliud transcribere sit nefas ?

P.

Eum adorare, collocare in ipso nostram fiduciam, inuocare ipsum, illi denique omnia deferre, quæ in eius maiestatem competunt.

M.

Quorsum hæc particula adiecta est: coram facie mea.

P.

Cum nihil tam reconditum sit quod eum lateat: sitque occultarum cogitationum cognitor ac iudex: significat, non externæ modo confessionis honorem requirere; sed ueram quoque pietatem cordis.

M.

Transeamus ad secundum caput.

P.

Non sculpes tibi simulchrum, neque imaginem ullam effinges eorum quæ aut in cælo sunt, sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles.

M. Prohi-

DE LEGE.

M.

Prohibetne in totum, ne aliquę pin-
gantur aut sculpantur imagines?

P.

Non: sed duo tantum hic uetat, ne
quas faciamus imagines: uel Dei effin-
gendi, uel adorandi causa.

M.

Cur Deum non licet uisibili figura
exprimere?

P.

Quia nihil inter eũ, qui spiritus est,
æternus, incomprehensibilis, & cor-
poreã, corruptibilẽ, mortuamq; figu-
rã simile est. M.

Iniuriam ergo fieri censes eius ma-
iestati, cum in hunc modum repræsen-
tatur.

P.

Sic sentio.

M.

Quænam hic adorationis species
damnatur?

E 2

DE LEGE.

P.

Cum ad statuam uel imaginem nos conuertimus precaturi, coram ea nos prosternimus, genuū flexione aut alijs signis exhibemus illi honorem, ac si Deus illis se nobis representaret.

M.

Non ergo quamlibet simpliciter picturam uel sculpturam his uerbis damnari intelligendum est: sed tantum imagines prohibemur facere in hunc finē, ut in illis Deum uel quæramus, uel colamus: siue, quod idē est, eas colamus in Dei honorem: aut quoquomodo illis ad superstitionem & idololatriam abutamur.

P.

Verum.

M.

Nunc in quem finem caput hoc referemus?

P.

Quemadmodum superiore unum se esse denunciauit, quē colī oporteat & ado=

DE LEGE.

& adorari: ita nunc quę recta sit adorationis forma ostendit, quo nos ab omni superstitione alijsq; uitiosis & carnalibus figmentis reuocet.

M.

Pergamus.

P.

Sanctionem adiungit: se Iehouam esse Deum nostrum, fortem, zelotypū, qui uindictet iniquitatem patrum in filios, usq; in tertiam & quartam generationem, eorum qui se oderint.

M.

Cur mentionē fortitudinis suę facit?

P.

Eo significat, se ad gloriā suam uindicandam satis habere potentiaē.

M.

Quid zelotypiaē uocabulo indicat?

P.

Aequalem aut socium ferre nō posse. Nam ut se nobis, pro infinita sua bonitate donauit: ita nos uult esse prorsus

E 3

D E L E G E

fus suos. Atq; hæc animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse, & penitus adhærere: sicut rursus adulterio pollui dicuntur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M.

Quo sensu hoc dictum est, ulcisci patrum iniquitatem in filios?

P.

Quo plus nobis incutiat terroris, non tantum de ijs qui offenderint, poenas sumpturum se minatur: sed eorum quoq; sobolem fore maledictam.

M.

Atqui an hoc Dei equitati consentaneum est, quemq; punire propter alterius noxam?

P.

Si qualis sit humani generis conditio, reputamus: soluta est questio. Natura enim maledictiõni obnoxij sumus omnes: nec est quod de Deo conquerramur, cū in hac sorte nos relinquit. Iam uero,

DE LEGE

uero, sicut suam erga pios dilectionē,
eorum posteritati benedicendo, de-
monstrat: ita suā aduersus impios uin-
dictam, eorum filios hac benedictione
priuando, exquiritur.

M.

Prosequere.

P.

Quo nos amabili etiam suauitate al-
liciat: misericordia usurum se promit-
tit erga oēs, qui se diligunt, suaq; man-
data obseruant.

M.

Intelligitne pñ hominis innocentia
posteris omnibus, quamuis impijs, sa-
luti fore? P.

Nequaq; sed hoc modo: suā benigni-
tatem eo usq; se effusurū erga fideles,
ut in eorum gratiam eorum quoq; se li-
beris benignum exhibeat: non tantum
res eorū prosperando, quod ad præsen-
tem uitā: sed animas quoq; ipsorū san-
ctificando, quò in grege suo censeant.

E 4

DE LEGE

M.

Atqui hoc perpetuum non esse ap-
paret.

P.

Fateor. Quemadmodum enim libe-
rum hoc sibi retinet, ut misericordem
se, cum libuerit, impiorum liberis exhi-
beat: ita suam gratiam non adeo ad-
strinxit fidelium liberis, quin pro suo
arbitrio repudiet ex illis quos uisum
fuerit: sic tamen id temperat, ut pro-
missionem hanc non uanam esse nec
fallacem constet.

M.

Cur mille hic generationes, in pœ-
næ uero damnatione tres duntaxat aut
quatuor nominat?

P.

Quò significet, se ad humanitatem
magis & beneficentiam, quàm ad seuerita-
tem propensum esse: sicut etiam alibi
testatur, cum se ad ignoscendum faci-
lem esse dicit, tardum uero ad iram.

M. Jam

DE LEGE

M.

Iam ad tertium.

P.

Nō usurpabis nomen Iehouæ Dei
tui frustra.

M.

Quis sensus?

P.

Vetat, ne Dei nomine abutamur,
non peierando tantum, sed præter ne-
cessitatem iurando.

M.

Estne aliquis nominis Dei usus le-
gitimus in iure iurando?

P.

Imo uero: cum adhibetur ex iusta
causa. Primum, asserendæ ueritati: de-
inde cū eius momenti est negocium,
ut iurare par sit, ad mutuam inter ho-
mines charitatem, & concordiam.

M.

Verum an non longius spectat, q̄
ad cohibenda iuramenta, quibus pro-

E 5

DE LEGE

fanatur Dei nomen, aut imminuitur
eius honos?

P.

Proposita una specie, in uniuersum
nos admonet, ne unq̄ in medium à no-
bis proferatur Dei nomen, nisi cum ti-
more ac reuerentia, & in eum finem, ut
gloriosum appareat. Nam cum sit sa-
cro sanctū, cauere debemus omnibus
modis, ne aut ipsum contemptui habe-
re uideamur, aut alijs occasionem con-
temnendi præbeamus.

M.

Quomodo hoc fiet?

P.

Si de Deo eiusq̄ operibus non alie-
ter cogitemus aut loquamur, q̄ in eius
honorem.

M.

Quid sequitur?

P.

Sanctio, qua non fore innocentem
denunciat, qui nomē suum in uanum
usurpauerit.

M. Cū

DE LEGE

M.

Cum alibi pronunciet, se in legis sue transgressores uindicaturum: quid hic amplius continetur?

P.

Eo uoluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: quo eius studiosiores simus, dum uidemus, paratam fore ultionem, si quis eam profanauerit.

M.

Veniamus ad quartum præceptum.

P.

Recordare diem sabbathi, ut eum sanctifices. sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, septimus uero sabbatum est Domini Dei tui. Non facies in eo ullum opus, nec seruus tuus, nec ancilla, neque bos, neque asinus, neque inquilinus qui habitat inter portas suas. Nam sex diebus perfecit Deus coelum, terram, & mare, & quidquid in illis continetur, septimo quieuit. Itaque benedixit diei sabbathi, & eum sanctum sibi segregauit.

M. Ius

DE LEGE.

M.

Iubetne sex diebus laborare, ut septimo quiescamus?

P.

Non simpliciter, uerum sex dies hominū laboribus permittens, septimū excipit, ut quieti destinetur.

M.

An quemuis laborem nobis interdicit?

P.

Hoc præceptum separatam & peculiarem habet rationem. siquidem quietis obseruatio pars est ueterū ceremoniarum. Itaq; Christi aduentu abrogata fuit.

M.

Dicisne præceptum hoc ad Iudeos proprie spectare, ideoq; temporarium duntaxat fuisse?

P.

Nempe: quatenus ceremoniale est.

M.

Quid ergo: subest ne aliquid præter ceremoniam?

P. Tri-

DE LEGE.

P.

Tribus ex causis datum fuit.

M.

Cedo mihi eas.

P.

Ad spiritualem quietem figurandam: ad conseruationem politia ecclesiastica: ad seruorum subleuationem.

M.

Quid per spiritualem quietem intelligis?

P.

Dum à proprijs operibus feriamur: quò Deus in nobis sua operaperagat.

M.

Quæ porro feriandi ratio?

P.

Si carnem nostrã crucifigimus, hoc est, renunciamus nostro ingenio, ut Dei spiritu gubernemur.

M.

An id septimo quoque die fieri satis est?

P. Imo ..

DE LEGE.

P.

Imo cōtinenter. Nam ex quo semel
cœperimus, pergendum est toto uitæ
cursu.

M.

Cur ergo eius significationi desti-
natur certus dies?

P.

Nihil necesse est, per omnia cōgrue
re ueritatem cum figura: modo conue-
niat, quantum satis est ad rationem fi-
gurandi.

M.

Cur tamē septimus potius dies præ-
scribitur, q̄ alius quilibet?

P.

Numerus hic, perfectionem in scri-
ptura designat: itaq̄ ad notandam per-
petuitatem aptus est. simul indicat, spi-
ritualem hanc quietem inchoari dun-
taxat in hac uita, nec ante perfectam fo-
re, donec è mundo migremus.

M.

Verū quid hoc sibi uult, q̄ suo nos
exemplo ad quiescendū hortatur Do-
minus?

P. Cū

DE LEGE

P.

Cum mundi creationi finem intra sex dies imposuisset: septimum operum suorum considerationi dicauit. Ad id quo nos acrius stimulet, suū nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendum, quā ut nos ad eius imaginē formemur. M.

Verum cōtinua ne esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibusque diebus unū illi destinari sufficit?

P.

Exerceri quidem nos quotidie in ea decet. Verū imbecillitatis nostrę causa dies unus peculiariter statuitur. Atque hęc politia est, quam dixi.

M.

Quis igitur eo die seruandus est ordo?

P.

Vt populus ad audiendam Christi doctrinā, ad frequentandas publicas preces, ad edendam fidei suę professionem conueniat.

M. Nunc

DE LEGE.

M.

Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc precepto seruorum quoque subleuationi prospicere uoluisse.

P.

Vt ijs qui sub aliena potestate sunt aliquid laxamenti detur. Quinetiam hoc ad retinendam communem politionem ualet. Nam ubi dies unus quieti assignatur, ita se quisque ad laborandum in reliquum temporis assuefacit.

M.

Videamus iam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

P.

Quod ad ceremoniam, cum in Christo extiterit eius ueritas, abrogatam esse dico.

M.

Quomodo?

P.

Nempe, quia mortis eius uirtute uetus homo noster crucifigitur, nosque excitamur

DE LEGE

citamur in uitæ nouitatem.

M.

Quid ergo ex præcepto nobis restat?

P.

Ne sancta instituta, quæ ad spiritua-
lem ecclesiæ politiam faciunt, negligamus: præsertim uero, ut sacros conuen-
tus ad audiendum Dei sermonem, ad
mysteria celebranda, ad solennes pre-
ces, sicut erunt ordinati, frequentemus:

M.

Atqui nihilne amplius figura no-
bis conducit?

P.

Imo uero. Ad suam enim ueritatem
reuocanda est. Vt scilicet insiti in Chri-
sti corpus, factiq; eius membra desina-
mus à proprijs operibus, atq; ita Dei
gubernationi nos resignemus.

M.

Transeamus ad alteram tabulam.

P.

Eius initium est, Honorã patrem
& matrem.

F

DE LEGE

M.

Quid tibi significat hic, uox honoris?

P.

Ut cum modestia & humilitate moderari sint & obsequentes filij parentibus, ut eos reuerenter colant; ut iuuent in necessitate, suasque illis operas impendant. His enim tribus membris continetur, qui debetur parentibus honor.

M.

Pergemodo.

P.

Adiicitur mandato promissio: ut prorogentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

M.

Quis sensus?

P.

Diu beneficio Dei, uicturos, qui debitum parentibus honorem praestiterint.

M.

Cum tot ærumnis referta sit hæc uita; cur,

DE LEGE.

ta: cur, beneficij loco, longam eius durationem nobis pollicetur Deus?

P.

Quantiscunq; miseris sit obnoxia: Dei tamen benedictio est erga fideles, uel hac una de causa, q; paterni eius fauoris argumentū est, dum eos hinc alit & conseruat.

M.

Sequitur ne ē conuerso eum qui cito & ante iustam ætatem ex hoc mundo eripitur, à Deo maledictum esse?

P.

Minime. Quin potius accidit interdum, ut quo quisq; magis diligitur à Deo, eo citius recipiatur ex hac uita.

M.

Atqui, sic agendo, qualiter promissioni suæ satisfacit?

P.

Quidquid nobis terrestriū bonore deus promittit, sub hac cōditione accipere cōuenit: quatenus in bonū animę

F 2

DE LEGE.

nostræ salutemq̃ expedit. Esset enim ordo ualde præposterus, nisi semper antecederet animæ ratio.

M.

Quid de ijs, qui parentibus fuerint contumaces?

P.

Non in extremo tantum iudicio punientur: sed hic quoq̃ in eorum corpora Deus uindicabit, aut hinc omnes tollendo in medio ætatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut alijs modis.

M.

Verum, an non de terra Chanaan nominatim promissio loquitur?

P.

Sic est: quantum ad Israelitas spectat, at nobis hoc uerbum latius patet ac extendi debet. Quamcunq̃ enim regionem incolamus, cum Domini sit totus orbis, eam nobis assignat possidendam.

M. Nihil

DE LEGE

M.

Nihil ne amplius restat de præcepto?

P.

Quandò non nisi de patre & matre
uerba sonant; intelligendi sunt tamen
omnes qui nobis præsumt; quando ea-
dem ipsorum est ratio.

M.

Quænam illa?

P.

Nempe quia Dominus eos in supe-
riorem honoris gradum extulerit. Nulla
enim est, uel parentum, uel principum,
uel præfectorum quorumlibet autho-
ritas, nullum imperium, nullus honor,
nisi ex Dei decreto; quia mundum sic
illi placet ordinare.

M.

Recita sextum.

P.

Non occides.

M.

Nihilne aliud uetat, quæ cædes perpe-
trare?

F 3

DE LEGE.

P.

Imo uero. Nam cum hic loquatur
Deus; non externis tantum operibus
legem dicit: sed animi etiã affectibus.
adeoq; his potissimum.

M.

Videris subindicare, genus esse
quoddam arcane cædis, à quo hic nos
Deus reuocat.

P.

Sic est. Ira enim, & odium, & quæ-
uis nocendi cupiditas, cede scorã Deo
censetur.

M.

Satisne defuncti sumus, si neminem
persequamur odio?

P.

Nequaquã, siquidem Dominus odiũ
damnando, & nos arcendo à quauis
noxa, qua proximus noster lædatur, si-
mul hoc se exigere ostendit, ut omnes
mortales ex animo diligamus, ac fide-
liter ipsis tuendis conseruandi q; stu-
deamus.

M. iam

DE LEGE

M.

Iam ad septimum.

P.

Non mœchaberis.

M.

Expone quæ sit summa,

P.

Scortationem quamlibet, maledictam esse corâ Deo. Proinde, nisi iram Dei uelimus in nos prouocare, ab illa esse diligenter abstinendum.

M.

Nihil ne præterea requiritur?

P.

Respicienda semper est natura legislatoris, quem diximus, non externo modo operi immorari: sed animi potius affectibus esse intentum.

M.

Quid ergo plus comprehendit?

P.

Ex quo tum corpora nostra, tum animæ templa sunt spiritus sancti, ut

F 4

DE LEGE.

castam utrisq; puritatem præstemus :
ac proinde non externi tantum flagitiij
abstinentia pudici simus : sed etiã cor-
de, uerbis, gestu deniq; corporis &
actione. Deniq; corpus ab omni lasci-
uia purum sit, animus ab omni libidi-
ne: ut nulla pars nostri impudicitie for-
dibus sit inquinata.

M.

Veniamus ad octauum.

P.

Non furaberis.

M.

Ea ne tantum furta prohibet, quæ
humanis legibus puniuntur, an longi-
us procedit?

P.

Malas, omne genus, fraudandi cir-
cumueniendiq; artes, quibus aliena
bona aucupamur, sub furti nomine cõ-
plectitur. Hic ergo uetamur, tum uio-
lenter inuolare in bona proximorum,
tum per uasfriciem & dolum illis ma-
num

num iniicere, tū alijs quibuscunq; ob-
liquis rationibus ad illa occupanda co-
nari.

M.

Satisne est manus abstinere à male-
ficio, an cupiditas etiam hic damnat?

P.

Huc semper est redeundum: cū spi-
ritualis sit legislator non externa tan-
tum furta coercere eū uelle, sed omnia
simul cōsilia & studia, quæ alijs omni-
no incommodent: atq; ipsam in primis
cupiditatem; ne ditescere cum iactura
fratrum expetamus.

M.

Quid ergo agendum est, ut præce-
pto pareamus?

P.

Danda est opera, ut suum cuiq; sale-
uum sit.

M.

Nonum præceptum quod est?

P.

Non eris aduersus proximum tuū
testis mendax.

F 5

DE LEGE.

M.

Prohibet ne peierare in foro dumtaxat: an in uniuersum mentiri aduersus proximos?

P.

Sub specie una comprehenditur doctrina generalis, ne falso proximos calumniemur: neue maledicentia nostra & obtreccionibus ledamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M.

Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

P.

Quo maiorẽ nobis huius uitij horrorem incutiat. Innuit enim, si quis maledicentiæ & calumnijs assueuerit, inde ad periuria procliuem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M.

Vultne à maledicendo tantum nos arcere, an etiam à malis suspicionibus, sinistrisq; & iniquis iudicijs?

DE LEGE

P.

Vtrumq; secundū rationē ante ad-
ductam, hic damnat. Nam quod age-
re coram hominibus malum est, malū
est coram Deo etiam uelle.

M.

Ergo quid in summa uelit, expone.

P.

Ne ad male sentiendum de proximi-
mis, neue ad eos infamādos propensi-
simus, uetat: quin potius, hac nos æqui-
tate & humanitate præditos esse iubet,
ut de illis, quantū ueritas patitur, be-
ne sentiamus, suamq; eis existimatio-
nem integram tueri studeamus.

M.

Recita ultimum.

P.

Non concupisces domum proximi
tui: non concupisces uxorem proximi
tui: non seruum, non ancillam: non bo-
uem: non asinū: nec quicq; aliud quod
ipsius sit.

M.

Cum spiritalis sit tota lex: sicut

DE LEGE.

etiam ante toties dixisti: nec tantum coercendis externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora præcepta: quid hic amplius additur?

P.

Reliquis præceptis uoluntates atque affectus regere & moderari uoluit Dominus, hic uero etiam cogitationibus, quæ nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perueniunt ad statam usque deliberationem, legem imponit.

M.

Dicis ne minimas quasque cupiditates, quæ fidelibus obrepant, & ipsis ueniant in mentem, peccata esse, etiam si resistant potius quam assentiantur?

P.

Constat certe, prauas omnes cogitationes, etiam si non accedat consensus, ex naturæ nostræ uitio prodire. Verum hoc tantum dico: damnari hoc præcepto uitiosas cupiditates, quæ ita cor hominis

minis

DE LEGE.

minis titillant ac sollicitant, ut tamen non pertrahant ad firmam deliberatamque voluntatem.

M.

Hactenus ergo, malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines & subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligi: nunc uero tam exactam integritatem à nobis requiri, ut nullam peruersam cupiditatem corda nostra admittant, quibus ad peccatum stimulantur.

P.

Sic est.

M.

Licet ne iam breue totius legis compendium colligere?

P.

Maxime: si quidem eam in duo capita redigamus. Prius est: Ut eum amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus. Alterum: ut proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.

M. Quid

DE LEGE

M.

Quid sub Dei amore continetur?

P.

Amare ipsum, sicuti Deum amare decet, nempe ut simul & Dominus, & pater, & seruator agnoscat. Itaque Dei amori adiuncta est eius reuerentia, uoluntas illi obsequendi, fiducia, quæ in ipso collocanda est.

M.

Quid per totum cor, totam animam, & totas uires intelligis?

P.

Eam zeli uehementiam, ut nullis prorsus cogitationibus, nullis desiderijs, nullis studijs sit in nobis locus, quæ huic amori aduersentur.

M.

Quis secundi capituli est sensus?

P.

Quemadmodum natura a deo propensi ad nos amandos sumus, ut hic affectus

DE LEGE

affectus alios omnes superet; ita proximorum charitatem sic regnare in nobis decet, ut nos omni ex parte gubernet, sitque omnium & consiliorum & operum regula.

M.

Quid proximi tibi nomen significat?

P.

Nō cognatos modo & amicos, aut qui aliqua nobiscū necessitudine sunt coniuncti; sed etiam eos qui nobis incogniti sunt, adeoque inimicos.

M.

Quid autem illi coniunctionis nobiscum habent?

P.

Nimirum coniuncti sunt eo uinculo, quo uniuersum hominum genus Deus simul colligauit. Est autem id sacrosanctum & inuiolabile, quod nullius prauitate aboleri potest.

M. Dicis

DE LEGE

M.

Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc eius proprium; manere nihilominus ipsum nobis proximum, eoq; loco à nobis habendum esse: quia stet inuiolabilis Dei ordo, quo hæc inter nos coniunctio sancita est.

P.

Sic est.

M.

Cum formam Dei rite colendi lex ostendat: nonne prorsus secundum eius præscriptum uiuendum est?

P.

Verum id quidem est. Atqui ea imbecillitate laborant omnes, ut nemo quod debet, omni ex parte impleat.

M.

Cur ergo eam à nobis perfectionem exigit Deus, quæ sit facultate nostra superior?

P.

Nihil exigit, cui præstando non sumus

mus

DE LEGE

mus obstricti. Ceterum modo ad eam, quæ hic præscribitur, uiuendi formam enitamur: etiã si procul ab simus à scopo, hoc est, à perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M.

De hominibus ne uniuersis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P.

Qui Dei spiritu nondum est rege-
nitus, ne ad minimum quidem legis apicem inchoandum erit idoneus. Pre-
terea, si quem demus inueniri, qui ali-
qua ex parte legi obtemperet: non ta-
men ideo coram Deo defunctum iu-
dicabimus. Nam maledictos pronun-
ciat omnes, qui non omnia impleue-
rint, quæ in ea continentur.

M.

Hinc statuendũ est, sicuti duo sunt
hominum genera, ita duplex esse legis
officium.

P.

Omnino. Nam apud incredulos

G

DE LEGE

nihil aliud efficit, nisi quod excusationem illis omnem præcludit coram Deo. atque id est quod significat Paulus, cum eam uocat ministerium mortis & damnationis. Erga fideles longe alium usum habet.

M.

Quem?

P.

Principio, dum iustitiam operibus consequi se non posse ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quæ uera est ad quærendam in Christo salutem præparatio. Deinde quatenus plus multo exigit ab ipsis, quam fuit præstando, eos ad petendam à Domino uirtutem sollicitat, simulque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremo freni instar illis est, quo in Dei timore retineantur.

M.

Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione legi nunquam satisfacimus: non tamen hoc superuacuum esse censebimus,

DE LEGE.

bimus, q̄ tam exactam à nobis perfe-
ctionem flagitet. Scopū enim ad quē
nos collimare, & metam ad quam nos
eniti conuenit, demonstrat: ut quisq̄
nostrūm pro modo collatæ sibi gratiæ,
ad summam rectitudinem uitam suā
componere, & maiores subinde pro-
gressus facere assiduo studio conetur.

P.

Sic sentio.

M.

An non perfectam in lege omnis iu-
stitiæ regulam habemus?

P.

Et quidem adeo, ut nihil uelit aliud
Deus à nobis, nisi ut eā sequamur: rur-
sum uero irritum habeat ac repudiet,
quidquid præter eius præscriptū susci-
pimus. Necq̄ enim aliud sacrificium ac-
ceptum habet, q̄ obedientiam.

M.

Quorsum igitur tot admonitio-
nes, præcepta, exhortationes, quibus

G 2

DE LEGE

passim utuntur tum prophetæ, tum
Apostoli;

P.

Nihil quæ meræ legis expositiones
sunt, quæ ad legis obedientiã nos ma-
nuducunt potius, quæ ab ea abducant.

M.

Atqui de priuata cuiusque uocatiõne
nihil præcipit.

P.

Cum reddere cuique quod suum est,
iubet, inde colligere promptum est, quæ
sint priuatim in ordine suo uitæque ge-
nere cuiusque partes. Et extant passim
in scriptura, quemadmodum dictum
est, sparsæ singulorum præceptorum
expositiones. Nam quod hic Domi-
nus summam complexus est paucis
uerbis, alibi fusius & plenius exequitur.

DE ORATIONE.

M. Cum

DE ORATIONE

M.

Cum de secunda parte diuini cultus, quæ in obsequiis obedientiaq; sita est, satis disputatū fuerit: iam de tertia parte differamus.

P.

Diximus inuocationem esse, cum ad ipsum in quauis necessitate confugimus.

M.

Eum ne solum censes inuocandum esse?

P.

Omnino. Id enim exigit, tanquam proprium numinis sui cultum.

M.

Si ita res habet: quonam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

P.

Magnum uero inter hæc duo discrimen est. Deum enim cū inuocamus, testamur nihil nos aliunde boni expe-

G 3

*In
gd*

*In
op
scu*

DE ORATIONE.

Etare, nec alibi nos collocare totum nostrum præsidium, interea tamen auxilia, quoad nobis permittit facultatēq; illis nos adiuuandi contulit, quaerimus.

M.

Quod ergo ad hominum opem fidemq; confugimus, nihil obstare dicis, quominus unum inuocemus Deū cum fiducia in eos nostra minime recumbat: nec aliter imploremus ipsos, nisi quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiæ suæ ministros nobis quodammodo destinauit Deus, quorum per manus adiuuare nos, & quæ apud illos deposuit subsidia, rogare nobis uelit.

P.

Sic sentio. Ac proinde quidquid ab illis beneficiorum percipimus, Deo acceptum referre conuenit: sicuti reuera unus ipse illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M. Verū

DE ORATIONE.

M.

Verum an non hominibus tamen, quoties aliquid in nos officiū contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturæ æquitas, & lex humanitatis dicat.

P.

Habenda prorsus, uel ob unā hanc causam, quod hoc ipsos honore dignatur Deus, ut quæ ex liberalitatis suæ fonte inexhausto fluunt bona, per eorū manus, tanquā per riuos ad nos deriuet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque id ipsum uult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratum non præbet, suam in Deum quoque ingratitudinem hoc modo prodit,

M.

Hinc ne licebit colligere, perperam inuocari tum angelos, tum sanctos Domini seruos, qui ex hac uita demigrarunt?

G 4

DE ORATIONE.

P.

Licebit. Neq; enim sanctis has partes attribuit Deus, ut nobis opitulentur. Quantū uero ad angelos spectat: tametli eorum utitur opera in salutem nostram, non tamen à nobis uult implorari.

M.

Quidquid ergo ad ordinem à Deo institutum apte congruenterq; non quadrat, id cum eius uoluntate pugna re dicis.

P.

Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, ijs quæ dat nobis Deus, non esse cōtentos. Deinde si in sanctorum angelorumue fidem nos conferramus, ubi nos ad se unum Deus uocat, partemq; fiducia, quæ tota residere in solo Deo debuerat, transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: cū scilicet, partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum unū uindicabat.

M. Nunc

DE ORATIONE.

M.

Nunc de orandi ratione tractemus.
sufficit ne ad orandum lingua, an men-
tem etiam & cor requirit oratio?

P.

Lingua quidem non semper neces-
saria est. Intelligentia uero & affectu
nunquam carere potest uera oratio.

M.

Quo mihi argumento hoc proba-
bis?

P.

Quandoquidem Deus spiritus est,
cum aliis semper cor ab hominibus
exigit, tum uero in oratione presertim,
qua cum ipso comunicant. Quamob-
rem non nisi is qui eum in ueritate in-
uocauerint, propinquum se fore polli-
cetur: ex aduerso autem execratur om-
nes & maledicit, qui per fictionem &
non ex animo precantur.

M.

Vanae ergo & nihili erunt preces,
quaecumque lingua tantum conceptae fue-
rint.

G 5

DE ORATIONE.

P

Non id modo: sed Deo etiam summo opere displicebunt.

M.

Qualem in oratione affectum exigit Deus? P.

Primum, ut inopiam miseriasque nostras sentiamus: utque is sensus moerorem in animis nostris & anxietatem generet; deinde ut uehementi serioque obtinenda à Deo gratiae desiderio aestuemus: qui precandi quoque ardorem in nobis accendat.

M.

A natiuone hominibus ingenio manat hic affectus, an à Dei gratia illi prouenit? P.

Deum hic nobis subuenire necesse est. Nos enim ad utrumque prorsus sumus stupidi: spiritus Dei est, qui inenarrabiles gemitus excitat in nobis, animosque nostros format in hęc desideria, quae in oratione requiruntur.

M. Eone

DE ORATIONE.

M.

Eōne spectat hæc doctrina, ut resi-
des & quodammodo oscitantes mo-
tum spiritus expectemus, nec se quisq;
ad orandum sollicitet?

P

Minime uero. Quin hic potius est
finis: ut dum frigere se, & ad orandum
pigros uel minus bene cōparatos sen-
tiunt fideles, ad Deum protinus con-
fugiant, seq; inflammari postulent ig-
neis spiritus eius aculeis, quo ad oran-
dum reddantur idonei.

M.

Non tamen intelligis, nullū in pre-
cibus esse linguæ usum.

P.

Nequaquã, est enim sæpe ad iumen-
to ad subleuandã retinendamq; men-
tem, ne tam facile à Deo abstrahatur.
Præterea cū ad illustrandã Dei gloriã
creata sit præ alijs membris, totam eius
acultatem in hunc usum explicari

par

DE ORATIONE.

par est. Ad hæc hominem interdum studij uehementia huc impellit, ut præter cõsiliũ lingua in uocem prorumpat.

M.

Si ita est, quid proficiunt, qui exotica lingua, sibiq; non intellecta orant?

P.

Id uero nihil est aliud, quàm cū Deo ludere. Ergo à Christianis facessat hæc hypocrisis.

M.

Verum cum precamur, facimusne id fortuito, de successu incerti, an uero constitutum id certo habere nos oportet, exauditum nos iri à Domino?

P.

Hoc perpetuum sit orationis fundamentum, exauditum nos iri à Domino, & quidquid petierimus impetraturos, quatenus nobis conducet. Hac ratione docet Paulus, ex fide manare rectam inuocationem Dei. Nam ritè nemo unq; ipsum inuocabit, nisi
qui

DE ORATIONE.

qui in certa bonitatis eius fiducia prius acquieverit.

M.

Quid ergo his fiet, qui hæsitantes orant: nec in animis suis statuunt, quid sint orādo profecturi: imo incerti sunt audiantur nec ne à Deo suæ preces.

P.

Vanæ sunt ac irritæ ipsorum preces, cum nulla promissione sint suffultæ. Iubemur enim certa fide petere: & promissio additur, quidquid credentes petierimus, id nobis datum iri.

M.

Restat ut uideamus, unde nobis tantum confidentiæ, ut cum tot modis indigni simus Dei cōspectu, sistere nos tamen coram ipso audeamus.

P.

Primum habemus promissiones, quibus simpliciter, omiſſa dignitatis nostræ ratione, standum est. Deinde, si filij Dei sumus, animat nos spiritus eius
eius

DE ORATIONE.

eius atq; instigat, ut ad eum, tanquam ad patrem, familiariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne ideo quod instar uermium sumus, & conscientia premi- mur nostrorum peccatorum, maiesta- tem eius gloriosam horreamus: media- torem nobis proponit Christum, quo nobis aditum patefaciãt, de obtinenda gratia minime simus anxij.

M.

Intelligis non nisi unius Christi no- mine inuocandum esse Deum?

P.

Sic sentio. Nam et disertis uerbis ita nobis præcipitur: et additur promissio, facturum sua intercessione, ut conse- quamur quæ petimus.

M.

Non ergo temeritatis aut arrogantiæ accusandus est, qui hoc aduocato fre- tus, ad Deum familiariter accedit: & hunc Deo & sibi proponit solum, per quem exaudiatur.

P. Nullo

DE ORATIONE.

P.

Nulla modo. Nam qui sic orat, tanquam ex illius ore preces concipit: cum eius patrocinio adiuuari suam orationem commendarique sciat.

M.

Tractemus iam, quid continere fidelium preces debeant. Licet ne quidquid in mentem nobis uenit, à Deo postulare, an certa hic tenenda est regula?

P.

Hæc uero nimis præpostera esset orandi ratio, indulgere proprijs desiderijs, carnisque iudicio. Nam et rudiores sumus, quam ut possimus iudicare, quid nobis expediat: et ea cupiditatum intemperie laboramus, quæ freno cohiberi necesse habeat.

M.

Quid proinde opus est factum?

P.

Hoc restat unum, ut Deus ipse rectam orandi formam nobis præscribat:

ut

DE ORATIONE.

ut tantum manudentē sequamur, &
quasi uerba præeuntem.

M.

Quam nobis legem præscripsit?

P.

Ampla quidem & copiosa passim
in scripturis huius rei doctrina tradi-
tur. Verum quo certiore præfigeret
scopum, formulam composuit & qua-
si dictauit, qua quidquid à Deo petere
fas est ac nostra refert, breuiter comple-
xus est, & in pauca capita digessit.

M.

Recita.

P.

Rogatus à discipulis Dominus no-
ster Christus, quonam orandum esset
modo, respondit. Cum uolueritis ora-
re, sic dicite. Pater noster qui es in cœ-
lis, sanctificetur nomen tuum: adueni-
at regnum tuum: fiat uoluntas tua, in
terra, sicut in cœlo: panem nostrū quo-
tidianum da nobis hodie: & remitte
nobis

DE ORATIONE:

nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula. Amen.

M.

Quo melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P.

Sex habet partes: quarum tres priores solam Dei gloriam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum finem, respiciunt: relique ad nos, utilitatemque nostram spectant.

M.

Ergone petendum est à Deo quidquam, unde nihil ad nos boni redeat:

P.

Ipse quidem pro infinita sua bonitate: sic componit omnia, ut nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit salutare. Itaque cum sanctificatur eius nomen, ut nobis quoque in sanctificationem

H

DE ORATIONE.

uertatur, efficit: nō aduenit eius regnū,
quin simus quodammodo eius parti-
cipes. Verū in optandis his omnibus,
solam eius gloriam, præterita nostra
utilitate, intueri conuenit.

M.

Nempe secundum hanc doctri-
nam, tria hæc postulata cum utilitate
quidem nostra coniuncta sunt: non
tamen in aliud scopum collimare de-
bent, q̄ ut glorificetur Dei nomen.

P.

Sic est: atq; adeo in reliquis etiã tri-
buseadem Dei gloria curæ nobis esse
debet: utcumq; ijs, quæ in rem ac salu-
tem nostrã sunt, optandis proprie sint
destinata.

M.

Nunc ad uerborum explicationem
pergamus, ac principio, cur patris no-
men his potius q̄ aliud quoduis, Deo
tribuitur? P.

Cum ad rectam orandi rationē im-
primis

DE ORATIONE

primis requiratur secunda conscientiae fiducia: nomen hoc sibi assumit Deus, quod nihil nisi meram suauitatem sonat: ut ita excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos inuitet. M.

Ergone Deum audebimus, sine difficultate recta adire, ut filij parentes solent? P.

Omnino: quin etiam multo certiore obtinendi quod petimus fiducia. Nam, ut admonet magister, si nos cum malis simus, non possumus tamen filiis nostris bona negare, nec eos dimittere inanes sustinemus, nec uenenum porrigimus illis pro pane: quanto plus beneficentiae à coelesti patre expectandum est, qui non tantum summe bonus est, sed ipsa etiam bonitas?

M.

An non ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo id quod initio dictum est, preces scilicet uniuersas.

H 2

DE ORATIONE.

Christi patrocínio fundatas esse oportere, comprobetur?

P.

Et quidem firmissimū. Neque enim filiorū loco nos habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra.

M.

Cur nostrum potius in commune patrem nominas Deum, quā tuum peculiariter?

P.

Potest quidem fidelium unusquisque suum uocare: sed communi epitheto ideo usus est Dominus, quō nos ad exercendam in precibus charitatē assuefaceret: nec alijs neglectis tantum se quisque curet.

M.

Quid sibi uult quæ additur particula, Deum esse in coelis.

P.

Perinde est, ac si excelsum, potentē, incomprehensibilem uocarem ipsum:

M. Quor-

DE ORATIONE.

M.

Quorsum id, & qua ratione?

P.

Nempe hoc modo sursum mentes, cum eum inuocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenū cogitemus, neue eum moduli nostrī metiamur captu, ne humilius de ipso aliquid sentientes, in obsequium uoluntatis nostræ redigere ipsum uelimus, sed potius cū timore & reuerentia suspicere discamus maiestatem eius gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam cōfirmandamq; nostram in ipso fiduciam; dum cœli Dominus ac præses, qui arbitrio suo regat omnia, prædicatur.

M.

Recita mihi primi postulati summā

P.

Per nomen Dei scriptura notitiam famamq; intelligit, qua inter homines celebratur. Optamus ergo, ut eius gloria ubiq; & in omnibus prouehatur.

H 3

DE ORATIONE.

M.

Verum accederene quidquã potest
Dei gloria, aut decedere?

P.

In seipfa nec crescit, nec minuitur.
Verũ illustrari inter homines, ut par
est, optamus: ut quidquid facit Deus
omnia eius opera, ut sunt, ita gloriosa
appareant: quo modis omnibus ipse
glorificetur.

M.

*Secunda
petitio* In secunda petitione quid per Dei
regnum intellegis?

P.

Duabus potissimum membris con
stat. Vt electos spiritu gubernet suo,
ut reprobos, qui se illi in obsequium
tradere recusant, prosternat & exitio
tradat: ut ita palã fiat, nihil esse, quod
resistere eius uirtuti queat:

M.

Qualiter regnum hoc ut ueniat, pre
caris?

P. Vt

DE ORATIONE.

P.

Vt fidelium numerū indies augeat Dominus, ut nouis subinde spiritus suidonis eos cumulet, donec prorsus impleuerit. Adhęc ut suam ueritatem ad discutiendas Sathanæ tenebras magis ac magis lucidā conspicuamq; reddat: ut iustitiam suam proferendo iniquitatem omnem aboleat.

M.

Nonne quotidie fiunt hæc omnia?

P.

Fiunt eo modo, ut inchoatū dici possit regnum Dei. Optamus ergo ut assidue crescat ac prouehatur: donec ad summum fastigium peruenerit. Quod ultimo demum die futurū speramus: quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur & eminebit: adeoq; erit omnia in omnibus.

M.

Quod petis, ut Dei uoluntas fiat, quem id habet sensum?

H 4

DE ORATIONE.

P.

Vt in eius obsequium subigantur
creature omnes, pendeantq̄, ita ex eius
nutu, ne quid nisi ipsius arbitrio fiat.

M.

Ergone fieri quidq̄ præter eius uo-
luntatem posse sentis?

P.

Non optamus tantū, ut quod decre-
uit apud se eueniat: sed etiam ut domi-
ta subiugataq̄ omni contumacia, om-
nes omnium uoluntates suæ subiiciat,
& in eius obedientiam componat.

M.

An non, ita precando, proprijs uo-
luntatibus cedimus?

P.

Omnino: neq̄ in hunc tantum fi-
nem, ut quæcunq̄ cum sua uoluntate
pugnāt in nobis desideria, irrita faciat:
sed etiam, ut nouas in nobis mentes
nouaque corda formet: ne quid ueli-
mus

DE ORATIONE.

mus ipsi à nobis, sed spiritus potius
eius uotis nostris præsit, ut plenam ha-
beant cum Deo consensionem.

M.

Cur id in terra fieri optas, sicut in
cælo?

P.

Quoniam hoc unum propositum
habent sancti angeli, qui cœlestes sunt
eius creaturæ, ut illi in omnihus obse-
quantur, sintq; semper & dicto audien-
tes, & ad obeunda obsequia ultro para-
ti: talem obediendi propensionem ho-
minibus opto, ut se quisq; illi in uolun-
tariam subiectionem prorsus addicat.

M.

Nunc ad secundam partem uenio.
Quid tibi significat quotidianus, quē
petis, panis?

P.

In uniuersum quidquid ad tuendā
præsentem uitam facit: non alendo tan-
tum aut uestiēdo; sed præbēdis quoq;

H 5

DE ORATIONE.

alijs omnibus adminiculis, quibus sustinetur externæ uitæ necessitates: quo panem nostrum, quatenus expedire dominus nouit, trāquilli comedamus.

M.

Cur autem tibi à Deo donari optas, quod nos labore nostro parare iubet?

P.

Tametsi uictus parandi causa laborandum ac etiam sudandum nobis est: non labore tamen nostro, non industria, nō sedulitate alimur: sed una Dei benedictione, qua labor ipse manuum nostrarū prosperatur, futurus alioqui inanis. Præterea sic habendum est: etiā cum ciborum copia nobis ad manum suppetit, illisq; uescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei uirtute nos alit. Neq; enim uim eiusmodi habent à natura ingenitā: sed Deus è cœlo, tanquam beneficentiæ suæ organis administrat.

M. Atqui

DE ORATIONE.

M.

Atqui tuum quo iure panem uocas:
cum tibi à Deo postules dari?

P.

Nempe, quia Dei benignitate fit no-
ster: ut cunq; nobis minime debeatur.
Admonemur etiam hoc uerbo, ab alie-
no pane appetendo nobis temperare:
contētosq; eo esse, qui legitima ratio-
ne tanquam ex Dei manu ad nos per-
uenerit.

M.

Quotidianum cur addis, & hodie?

P.

His duabus particulis ad modera-
tionem instituimur ac continentia: ne
modū necessitatis uota nostra excedāt.

M.

Cum hæc communis omnium esse
debeat precatio: qui fieri potest, ut diui-
tes, qui domi abundant repositamq;
in longum tempus annonam habent,
sibi petant in diem dari?

P. Hoc

DE ORATIONE.

P.

Hoc diuites peræque ac pauperes constitutum habere oportet: nihil eorū quæ habent sibi profuturum, nisi quatenus & usum illis concesserit Deus, et sua gratia effecerit, ut usus ipse fructuosus sit & efficax. Itaq; omnia possidendo nihil habemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus quantum nobis necesse satisq; est.

M.

Quid continet quintum postulatū?

P.

Vt peccata nobis ignoscat dominus.

M.

Nemōne reperietur mortaliū tam iustus, qui hac uenia non indigeat?

P.

Nemo prorsus. Hanc enim precandi formam cum apostolis suis dedit Christus, uniuersæ ecclesiæ destinauit. Quamobrem qui se hac necessitate eximere

mere

DE ORATIONE.

mere uolet, è societate fidelium exeat oportet. Et sanè audimus, quid scriptura testetur: nempe qui in uno purgare se coram Deo cõtendet, deprehensum iri in mille reum. Vnicum ergo omnibus ad eius misericordiam perfugium restat.

M.

Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P.

Sicut ipsa Christi uerba sonant. Esse nomina scilicet, quæ obstrictos æternæ mortis reatu nos teneant, donec mera sua liberalitate nos Deus liberet.

M.

Gratuita igitur Dei misericordia peccatorũ ueniam obtinere nos dicis.

P.

Omnino. Nam si unius uel minimi peccati redimenda sit pœna: nos satisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur gratuito ignoscat & condonet. M. Quid
necesse est.

DE ORATIONE.

M.

Quid ex hac remissione utilitatis ad nos redit?

P.

Tum illi perinde accepti sumus, ac si iusti essemus & innocentes, simulque paternae eius benevolentiae fiducia, unde nobis certa salus, conscientijs nostris confirmatur.

M.

Hæc quæ apponitur conditio: ut nobis remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris: num mereri nos à Deo ueniã significat, hominibus si quid in nos peccarunt, ignoscendo?

P.

Minime. Sic enim iam gratuita remissio nõ foret, nec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus est, sicuti par est, fundata. Verum quia irrogatas nobis iniurias obliuiscendo, dum eius clemẽtiam ac bonitatem imitamur, re ipsa nos eius filios esse demon-

monu

DE ORATIONE.

monstramus: hac ideo tessera confir-
mare nos uoluit: & simul ex aduerso
ostendere, nisi faciles nos ad ignoscen-
dum & flexibiles præbuerimus, nihil
esse aliud à se expectādum, quàm sum-
mum et inexorabilē seueritatis rigorē.

M.

Hic ergo abdicari à Deo expūgiq̃
filiorū loco dicis omnes, qui offensio-
nes ex animo deponere non possunt:
ne quem sibi in cœlo ueniæ locum fo-
re confidant.

P.

Ita sentio: ut impleatur illud, remen-
sum cuiq̃ iri eadem mensura, qua erga
alios usus fuerit.

M.

Quid postea sequitur?

P.

Ne nos dominus in tentationem in-
ducat, sed à malo potius liberet.

M.

Hoc totū né in unā petitionē inclu-
dis?

P. Non

DE ORATIONE.

P.

Non nisi una est petitio. Posterius enim membrum prioris explicatio est.

M.

Quid summatim continet?

P

Ne ruere nos, aut labi in peccatum dominus sinat: ne diabolo nos carnisque nostrae cupiditatibus, quae assiduum nobiscum bellum gerunt, uincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum uirtute instruat, sustineat nos manu sua, praesidio suo muniat ac tegat: ut ita sub fide tutelaque eius intuto habitemus.

M.

Quo autem modo id fit?

P.

Cum eius spiritu gubernati, tali iustitiae amore desiderioque imbuimur, quo peccatum, carnem, & Sathanam superemus: tali rursus odio peccati, quod nos à mundo segregatos in pura sanctitate

tate

DE ORATIONE.

tate contineat. In spiritus enim uirtute
uictoria nostra consistit.

M.

Habentne oēs opus hoc auxilio?

P.

Et quis carere posset? Imminet enim
perpetuo nobis Diabolus, circuitq; in
star leonis rugientis, querens quem de
uoret. Nos uero, qua sumus imbecilli-
tate statim concideremus; imo singu-
lis momentis, actum de nobis foret, ni-
si Deus nos ad pugnam instrueret suis
armis, manuq; sua roboraret.

M.

Quid tibi significat tentationis no-
men?

P.

Astus fallaciasq; Sathanae, quibus
nos continenter adoritur, & facile pro-
tinus circumueniret, nisi Dei ope ad-
iuuaremur. Nam & mens nostra, pro
natiua sua uanitate obnoxia eius do-

I

DE ORATIONE.

lis: & ut propensior est semper uoluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

M.

Verum, cur deprecaris, ne te in tentationem inducat Deus, quod Sathanæ propriū, non autem Dei uidetur.

P.

Sicut fideles protectione sua tuet̄ Deus, ne aut fraudibus opprimantur Sathanæ, aut à peccato superent̄: ita quos uult punire nō modo destituit sua gratia, sed etiam Sathanæ tyrannidī tradit, cæcitate percutit, & conijcit in reprobam mentem: ut prorsus sint peccato mancipati, & expositi ad omnes tentationum insultus.

M.

Quid sibi uult hæc, quæ adiecta est, clausula: quoniã tuū est regnum, tua potentia, & gloria, in secula seculorū?

P.

Iterum hic admonemur, Dei magis potentia

DE SACRAMENTIS.

potentia & bonitate suffultas esse preces nostras, quæ ulla nostri fiducia. Præterea Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M.

Nihilne fas est à Deo petere, quàm quod est hac formula cōprehensum?

P.

Tametsi uerbis alijs, alioque modo liberum est precari: si tamen habendum est: nullam Deo placere orationem posse, quæ non huc tanquam ad unicam rite orandi normam referatur.

DE SACRAMENTIS.

M.

Iam instituta à nobis ordinis ratio postulat, ut de quarta cultus Dei parte agamus.

P.

Hanc in eo sitam esse diximus, ut Deum agnoscamus bonorum omnium auctorem.

I 2

DE SACRAMENTIS.

eiusq; bonitatem, iustitiam, sapientiã,
potentiam, laude et gratiarum actione
prosequamur. Vt in solidum bonorũ
omnium gloria penes ipsum resideat.

M.

Nullam ne huius partis regulã præ
scripsit?

P.

Quidquid laudum eius extat in scri
pturis pro regula nobis esse debet.

M.

Nihil ne habet oratio dominica,
quod huc pertineat?

P.

Nempe cum optamus sanctificari
eius nomẽ, hoc optamus, ut omnibus
eius operibus sua cõstet gloria. Vt si
ue peccatoribus ignoscat, misericors,
siue uindictam exerceat, iustus, siue
præstet suis quod promisit, uerax cen
seatur. Denicq; ut quidquid operum
eius cernimus, ad eum glorificandum

NOS

DE SACRAMENTIS.

nos excitet. Hoc uero est bonorum illi omnium laudem tribuere.

M.

Quid tandem ex ijs, quæ hactenus tractata sunt à nobis, colligemus?

P.

Quod scilicet ueritas ipsa docet, & ego initio propofui: hanc esse uitam æternam, unum uerum Deum nosse patrem, & quem misit Iesum Christum. Illum, inquam, nosse, ut debitum ei honorem cultumque exhibeamus, utque nobis non Dominus tantum sit, sed etiã pater ac seruator, nosque illi uicissim filij simus & serui: & proinde uitam nostram illustrandæ eius gloriæ dedicemus.

M.

Qua uia ad tantum bonum peruenitur?

P.

In hunc finem sacrum suum uerbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina quedam ueluti ianua, qua ingredimur in coeleste eius regnum.

I 3

DE SACRAMENTIS.

M.

Vbinam quærendū nobis est hoc
uerbum?

P.

In scripturis sanctis, quibus conti-
netur.

M.

Vt fructum inde percipias, qualiter
eo utendum est?

P.

Si ipsum solida cordis persuasione
amplectimur, non secus ac certam ue-
ritatem e coelo profectam, si nos illi do-
ciles præbemus, si uolūtates mentesq̃
nostras in eius obsequiū subijcimus,
si amemus ipsum ex animo, si cordi-
bus nostris semel insculptum, fixas il-
lic radices habeat, ut fructum proferat
in uita, si deniq̃ formemur ad eius re-
gulam: tum nobis in salutem, sicuti de-
stinatum est, ced e.

M

Sunt ne omnia hæc in facultate no-
stra posita?

P. Nihil

DE SACRAMENTIS.

P.

Nihil ipsorum prorsus. Sed unius Dei est hoc totum, quod retuli, in nobis efficere spiritus sui gratia.

M.

Verum an non adhibenda est à nobis diligentia, & omni studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, ut eo proficiamus?

P.

Imo uero cū se quisq; priuatim quotidiana lectione exerceat; tum uero simul omnes præcipue sedulo cōciones frequentent, ubi salutis doctrina in cœtu fidelium explicatur.

M.

Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune, ad eandem doctrinam audiendam conueniant.

P.

Conuenire necesse est, ubi licet, hoc est, cum facultas datur.

DE SACRAMENTIS.

M.

Poterisne mihi hoc probare?

P.

Sufficere ad probationē abunde nobis debet una Domini uoluntas. Hūc autem ordinem ecclesie suæ commendauit, nō quem duo aut tres duntaxat seruarent, sed cui subessent cōmuniter omnes. Ad hoc, illius, tum ædificandę, tum conseruandę hanc esse unicam rationē pronunciat. Sit ergo hæc nobis sancta & inuiolabilis regula; nec sibi fas quisq; esse ducat, supra magistrum sapere.

M.

Estne igitur necesse, præesse ecclesijs pastores?

P.

Quin etiam necesse est audire ipsos, & quam proponunt Christi doctrinā, ex eorum ore cum timore & reuerentia excipere. Itaq; qui ipsos contemnit, audire ue detrectat, Christū cōtemnit, ac discessionē facit à societate fideiū.

M. Verū

DE SACRAMENTIS.

M.

Verum semel né à pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hūc tota uita tenere debet?

P.

Cepisse parum est, nisi perseueres; Christi enim discipulos usq; in finem, uel potius sine fine esse nos oportet. Hanc uero functionem mandauit ecclesiae ministris, ut suo nos loco & nomine doceant.

M.

Non est aliud à uerbo medium, ut loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet?

P.

Verbi prædicationi adiunxit sacramenta.

M.

Quid est sacramentum?

P.

Externa diuinę erga nos beneuolentię testificatio, quæ uisibili signo spiri-

DE SACRAMENTIS.

tuales gratias figurat, ad obfirmandas cordibus nostris Dei promissiones, quo earum ueritas, melius confirmetur.

M.

Tantane uis subest uisibili signo, ut conscientias in salutis fiducia stabiliat?

P.

Id quidem a seipso non habet, sed ex Dei uoluntate, propterea quod sit in hunc finem institutum.

M.

Cum propriae sint spiritus sancti partes, dei promissiones in animis nostris obfirmare: hoc tu sacramentis quomodo tribuis?

P.

Longum est inter illud & haec discrimen. Mouere enim & afficere corda, illuminare mentes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius reuera spiritus est, ut id totum censeatur proprium
ipsius

DE SACRAMENTIS.

ipsius opus debeat, illiꝑ acceptum re-
ferri, ne laus aliò transferatur. Minime
tamẽ hoc obstat, quo minus sacramen-
tis Deus utatur, tanquam secundis or-
ganis, eaꝑ in usum adhibeat, prout ui-
sum fuerit; idẽꝑ sic faciat, ne quid spiri-
tus uirtuti derogetur.

M.

Vim ergo efficaciamꝑ sacramenti nõ
in externo elemento inclusam esse exi-
stimas; sed totam à spiritu Dei manare.

P.

Sic sentio. Nempe, ut uirtutem suã
exerere domino placuerit per sua orga-
na, quem in finem ea destinauit. Quod
quidem ita facit, ut spiritus sui uirtuti
nihil detrahat.

M.

Potes nẽ mihi, cur ita agat, rationem
reddere?

P.

Hoc scilicet modo infirmitati nostre
cõsulit. Nam si spirituales essemus toti
ange

DE SACRAMENTIS.

angelorū instar, spiritualiter tum eum, tum ipsius gratias possemus intueri. Verum, ut hac terreni corporis mole sumus, figuris indigemus uel speculis, quæ nobis spiritualium coelestiumq; rerum aspectum terreno quodammodo exhibeant. Neq; enim aliter eò perueniremus. Simul etiam nostra interest, in Dei promissionibus exerceri sensus omnes nostros, quo melius nobis confirmentur.

M.

Si uerū est, ideo instituta esse à Deo sacramenta, ut subsidia necessitatis nostræ forent: an non arrogantie damnari merito deberet, si quis iudicaret, illis se, tanquam non necessarijs, posse carere?

P.

Omnino. Atq; adeo si quis illorum usu sponte abstineat, ac si opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, & spiritum extinguit.

M. Ve

DE SACRAMENTIS.

M.

Verum qualis ex sacramentis fiducia ad stabilieudas consciencias, & quam certa securitas concipi potest, quibus utuntur promiscue boni & mali?

P.

Quanquam oblata sibi in sacramentis Dei dona in nihilum, ut ita dicam, redigunt impij, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt, quin sua uis & natura sacramentis maneat.

M.

Quo igitur modo & quando usum sacramentorum sequitur effectus?

P.

Cum ea fide recipimus, Christum in illis solum eiusque gratiam quærentes.

M.

Cur illic querendum esse Christum dicis?

P.

Intelligo non esse uisibilibus signis
inhæ

DE SACRAMENTIS.

Inhæredum, ut salutem inde petamus, uel affixam illic conferendę gratię uirtutem imaginemur ac inclusam, quin potius ad miniculi loco habendum esse signum, quo rectã ad Christum dirigamur, salutem ab ipso & solidam felicitatem petituri.

M.

Cum ad eorum usum requiratur fides: quã nobis in fidei cõfirmationem data esse dicis, ut nos de promissionibus Dei reddant certiores?

P.

Fidem in nobis semel inchoatã esse nequaquam sufficit, nisi continenter alatur, & magis indies magisq; augeat. Ad eam ergo tum alendam, tum roborandam, tum prouehendam sacramenta instituit dominus. Quod quidem significat Paulus, cum ad obsignandas Dei promissiones ualere tradit.

M. Ve=

DE SACRAMENTIS.

M.

Verum nonne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

P.

Fidei certe imbecillitatem hoc arguit, qua filij etiam Dei laborant: qui tamen fideles propterea esse non desinunt: licet fide præditi sint exigua adhuc & imperfecta. Quamdiu enim uersamur in hoc mundo, herent semper in carne nostra diffidentie reliquiae, quas aliter excutere non possumus, quam continuo usque ad uite finem profectu. Vltterius ergo semper progredi necesse est.

M.

Quot sunt Christianæ ecclesiæ sacramenta?

P.

Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles usus.

M. Que

DE SACRAMENTIS.

M.

Quæ sunt illæ?

P.

Baptismus & sacra coena.

M.

Quid uero simile inter se habent uel diuersum?

P.

Baptismus ueluti quidam in ecclesiam aditus nobis est, Illic enim testimonium habemus, nos, cum alioquid extranei alieniq; simus, in Dei familiam recipi, ut inter eius domesticos censeamur. Coena uero testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, patrem exhibere.

M.

Quo clarius nobis innotescat utriusq; ueritas: de utraq; seorsum tractemus. Primum quæ est baptismi significatio?

P.

Ea duas habet partes. Nam ibi remissio

DE SACRAMENTIS.

missio peccatorum, deinde spiritualis
regeneratio figuratur.

M.

Quid similitudinis inest aquæ cum
his rebus, ut eas repræsentet?

P.

Peccatorum quidem remissio spe-
cies est lauacri, quo animæ suis macu-
lis absterguntur: non secus atq; aqua
abluuntur corporis sordes.

M.

Quid de regeneratione?

P.

Quoniam eius initium est naturæ
nostræ mortificatio: finis uero, ut nouæ
creaturæ simus: in eo nobis proponi-
tur mortis figura, q; capiti aqua inijci-
tur: nouæ autem uitæ in eo, q; non ma-
nemus sub aqua demersi, sed ad mo-
mentum duntaxat subimus tanq; in se-
pulchrum, ut statim emergamus.

M.

Num aquam esse animæ lauacrum
censes?

K

DE SACRAMENTIS.

P.

Nequaquã. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas est, quod ideo effusus fuit, ut absterfis omnibus nostris maculis, puros coram Deo & impollutos nos redderet. Atque huius quidem purgationis fructum percipimus, cum sacro illo sanguine conscientias nostras Spiritus sanctus aspergit. Obligationem uero in sacramento habemus.

M.

Verum an non aliud aquæ tribuis, nisi ut ablutionis tantum sit figura?

P.

Sic figuram esse sentio, ut simul annexa sit ueritas. Neque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. Proinde & peccatorum ueniam, & uitæ nouitatem offerri nobis in baptismo & recipi à nobis certum est.

M.

An promiscue in omnibus impletur hæc gratia?

P. Multo

DE SACRAMENTIS.

P.

Multi dum illi sua prauitate uia precludunt, efficiunt ut sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos peruenit fructus. Verum inde nihil sacramenti naturæ decedit. M.

Regeneratio autem unde?

P.

A morte Christi & resurrectione simul. Hæc enim uis subest eius morti, ut per eam crucifigatur uetus homo noster, & naturæ nostræ uiciositas quodammodo sepelitur, ne amplius uigeat in nobis. Quod autem reformamur in nouam uitam ad obediendum Dei iustitiæ, id est resurrectionis beneficiū.

M.

Quomodo per baptismum nobis hæc bona conferuntur?

P.

Quia nisi promissiones illic nobis oblatas respuendo infructuosas reddimus, uescimur Christo, eiusque spiritu donamur.

K 2

DE SACRAMENTIS.

M.

Nobis uero quid agendum est, ut rite baptismo utamur?

P.

Rectus baptismi usus in fide & poenitentia situs est: hoc est, ut statuamus primū certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis Christi sanguine purgatos, Deo placere: deinde ut spiritū eius sentiamus ipsi in nobis habitare: atq; id operibus apud alios declaremus: utq; assidue nos in meditanda tū carnis mortificatione, tum iustitiæ Dei obedientia exerceamus.

M.

Si hæc requiruntur ad legitimum baptismi usum: qui fit ut infantes baptisemus?

P.

Non est necesse, ut baptismum semper fides & poenitentia præcedāt. Sed ab alijs tantum exiguntur, qui per ætatem iam sunt utriusq; capaces. Satis ergo fuerit, si infātes, postq; adoleuerint, baptismi sui vim exerant. M. Po-

DE SACRAMENTIS.

M.

Poteris ne ratione demonstrare, nihil esse in ea re absurdi?

P.

Sane: Si mihi concessum fuerit, nihil Dominum instituisse, quod sit à ratione dissentaneum. Nam cum circūcisionem poenitentiae signum fuisse Moises & omnes prophetae doceant: fidei etiam sacramentum teste Paulo fuerit: uidemus tamen ut infantes ab ea non excluderit.

M.

Sed eademne causa, quae in circūcisione ualuit, nunc ad baptismum admittendi sunt?

P.

Prorsus eadem, cum promissiones, quas olim Deus populo Israelitico dederat, nunc sint per totum orbem publicatae.

M.

Atqui num inde colligis, signum quoque usurpandum esse?

K 3

DE SACRAMENTIS

P.

Qui bene utrinque expendet omnia, hoc cōsequi animaduertet. Neque enim eius gratiæ, quæ Israelī ante collata fuerat, hac lege nos participes fecit Christus, ut uel obscurior erga nos esset, uel aliqua ex parte imminuta. Quin potius & luculentius eam in nos & abundantius effudit.

M.

Putasne, si à baptismo arceantur infantes, quidque propterea Dei gratiæ decedere, ut dici possit Christi aduentu fuisse imminutam?

P.

Id quidem euidenter patet. Signo enim sublato, quod ad testandam Dei misericordiam, & confirmandas promissiones plurimum ualet, deesset nobis eximia consolatio, qua fruebantur ueteres.

M.

Sic ergo sentis: cum Deus sub ueteri testamento, ut se patrem paruulorum ostendat

DE SACRAMENTIS.

ostenderet, salutis promissionē in eorum corporibus insculptam esse uoluerit signo uisibili; indignum fore, si minus confirmationis à Christi aduentu habeant fideles; quando & eadem hodie nobis promissio destinatur, quę olim patribus; & clarius bonitatis suę specimen nobis in Christo exhibuit Deus.

P.

Sic sentio. Præterea cum satis constet, uim substantiamq̃, ut ita loquar, baptismi infantibus esse communem, si illis negaretur signum, quod ueritate est inferius, aperta illis iniuria fieret.

M.

Qua ergo conditione baptisandi sunt infantes?

P.

Vt testatum fiat, benedictionis, fidelium semini promissæ, ipsos esse heredes: quo agnita, postq̃ adoleuerint, baptismi sui ueritate, fructū ex eo percipiant, ac proferant.

K 4

DE SACRAMENTIS.

M.

Transeamus ad cœnam. Ac primo
quidem ex te scire uelim, quæ sit eius
significatio.

ficæ
cœnæ
in mœ

P.

Ideo à Christo instituta est, ut corpo-
ris & sanguinis sui communicatione
educari in spem uitæ æternæ animas
nostras nos doceret: idque nobis certū
redderet.

M.

Cur aut pane corpus, uino sanguis
Domini figuratur?

P.

Nēpe hinc docemur, quā uim habet
panis in nutriendis corporibus, ad su-
stinendam præsentem uitam, eandem
corpori Domini inesse, ad alendas spi-
ritualiter animas. Sicuti uino exhila-
rantur hominū corda, reficiunt uires,
totus homo roboratur, ita ex Domini
sanguine eosdē ab animis nostris usus
percipi.

M.

Ergone corpore Domini & sangui-
ne uescimur?

P. Ita

DE SACRAMENTIS.

P.

Ita sentio. Nam cum in eo sita sit tota salutis nostrae fiducia, ut accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam patri praestitit, perinde ac si nostra foret: ipsum à nobis possideri necesse est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat, nisi dum se nostrum facit.

M.

Atqui nonne tunc se dedit, cum se exposuit in mortem, ut nos à mortis iudicio redemptos patri reconciliaret?

P.

Id quidem uerum est: sed non satis est nobis, nisi eum nunc recipiamus: quo mortis eius efficacia fructusque ad nos perueniat.

M.

Recipiendi porro modus an non fide constat?

P

Fateor. Sed hoc simul addo, fieri id, dum non solum mortuum credimus

K 5

DE SACRAMENTIS.

quò nos à morte liberaret, & suscitatur, quò nobis uitam acquireret: sed in nobis quoque habitare agnoscimus, nosque illi coniunctos esse eo unitatis genere, quo membra cum capite suo cohaerent: ut huius unitatis beneficio omnium eius bonorum participes fiamus.

M.

Nunquid hanc communionem per solam coenam obtinemus?

P.

Imò uero. Nam & per euangelium, teste Paulo, nobis comunicatur Christus: Et merito hoc Paulus docet: cum illic audiamus, nos carnem esse de carne eius, et ossa ex ossibus, ipsum esse panem uiuum, qui è caelo ad nutriendas animas nostras, descendit: nos unum esse cum ipso, sicuti cum patre unum est. Et similia.

M.

Quid amplius ex sacramento consequimur, aut quid praeterea utilitatis nobis confert?

P. Hoc

DE SACRAMENTIS.

P.

Hoc scilicet, quod illa de qua dixi, communicatio nobis confirmatur & augetur. Tamen si enim tum in baptismo, tum in euangelio nobis exhibetur Christus: eum tamen nō recipimus totum, sed ex parte tantum.

M.

Quid ergo in symbolo panis habemus?

P.

Corpus Christi, ut semel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: ut certo sciamus, reconciliationem ad nos pertinere,

M.

Quid in sanguinis symbolo?

P.

Christum ut suum sanguinem semel in peccatorum satisfactionem, preciumque redemptionis nostrae ipsum effudit, ita nunc eum nobis bibendum porrigere, ut fructum, qui inde provenire ad nos debet, sentiamus.

M. Se

DE SACRAMENTIS.

M.

Secundū has tuas responsiones, sacra domini cœna ad eius mortē nos a-
mandat, ut eius uirtuti cōmunicemus.

P.

Omnino. Tunc enim unicum perpe-
tuumq; sacrificiū, quod in salutem no-
strā sufficeret, peractū est. Proinde ni-
hil restat amplius, nisi ut ipso fruamur.

M.

Ergo non in hunc finem instituta est
cœna, ut deo filij sui corpus offeratur.

P.

Minime. Solus enim ipse, cum æter-
nus sit sacerdos, hanc prærogatiuā ha-
bet. Atq; hoc sonant eius uerba, cum
ait, Accipite & manducate. Neq; enim
ut offeramus corpus suum, sed tantum
ut eo uescamur, illic præcipit.

M.

Cur duobus utimur signis?

P.

In eo dominus infirmitati nostræ
con-

DE SACRAMENTIS.

cōsuluī, quo nos familiarius doceret,
se nō cibum modo animis nostris, sed
potum quoq; esse, ne alibi quā in eo
solo ullam spiritalis uitæ partem que-
ramus. M.

An utroq; uti pereque omnes absq;
exceptione debent?.

P.

Ita fert Christi mandatum, cui ullo
modo derogare, aliquid contra tentan-
do, summum est nefas.

M.

Solamnē eorum, quæ dixisti, benefi-
ciorum significationē habemus in cœ-
na, an illic re ipsa nobis exhibentur?

P

Cum dominus noster Christus ipsa
sit ueritas: minime dubiū est, quin pro-
missiones, quas dat illic nobis, simul e-
tiam impleat: & figuris suam addat ue-
ritatem. Quamobrem nō dubito, quin
sicuti uerbis ac signis testatur, ita etiam
sue nos substātię participes faciat, quō
in

DE SACRAMENTIS.

In unam cum eo uitam coalescamus.

M.

Verum quomodo hoc fieri potest? cum in
coelo sit Christi corpus: nos autem in ter-
ra adhuc peregrinamur.

P.

Hoc mirifica arcanaque spiritus sui
uirtute efficit: cui difficile non est socia-
re, quæ locorum interuallo alioqui
sunt disiuncta.

M.

Ergo nec corpus in pane inclusum
esse, nec sanguinem in calice imaginari.

P.

Nequaquam. Quin potius ita sentio,
ut ueritate potiamur signorum, erigen-
das esse in coelum mentes, ubi Christus
est, & unde eum expectamus iudicem
& redemptorem: in his uero terrenis
elementis perperam & frustra quæri.

M.

Vt in summam colligamus quæ dix-
isti: duas in coena res esse asseris, nem-
pe

DE SACRAMENTIS.

pe panem et uinum, quæ oculis cernuntur, atrectantur manibus, percipiuntur gustu: deinde Christum, quo interius animæ nostræ, tanquam proprio suo alimento, pascuntur.

P.

Verum: & eo quidem usq; ut corporum etiam resurrectio illic nobis, quasi dato pignore, confirmetur: cum & ipsa uitæ symbolo communicent.

M.

Quis autem rectus erit huius sacramenti ac legitimus usus?

P.

Qualem Paulus definit, ut probet seipsum homo priusquam eò accedat.

M.

Quidnã in hac probatione ingret?

P.

Num uerum sit Christi membrum.

M.

Quibus ad eius rei notitiam argumentis perueniet?

P. Si

DE SACRAMENTIS.

P.

Si uera sit poenitentia fideq; prædicitus, si proximos sincero amore prosequatur, si animū ab omni odio maleuolentiaq; purum habeat.

M.

Num perfectam in homine, tum fidem, tum charitatem exigis?

P.

Vtrancq; sanè integrā & ab omni furo uacuam esse conuenit. Verum frustra exigatur tam absoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil desideretur: quando tanta nunquam in homine inueniri poterit.

M.

Non ergo ab accessu nos arcet imperfectio, qua adhuc laboramus.

P.

Quin potius si perfecti essemus, nullum amplius usum inter nos haberet cœna: quæ subleuandæ nostræ imbecillitati adminiculum esse debet, ac impero

DE SACRAMENTIS.

imperfectiōnis subsidium.

M.

Nullumné præterea alium finē propositum habent duo hæc Sacramenta.

P.

Sunt etiam professionis nostræ notæ, & quasi tessera quædam. Illorum enim usu fidem apud homines nostram profiteamur, & testamur nos unum habere in Christo religionis cōsensum.

M.

Si quempiam contingeret eorum usum adspernari, quo loco habendus esset?

P.

Hæc uero obliqua esset Christi abnegatio. Certe qui talis est, cū se Christianum confiteri non dignetur, indignus est, qui inter Christianos censeatur.

M.

Satis ne est, in totam uitam utrunq; semel recepisse?

L

DE SACRAMENTIS.

P.

Vsque adeo sufficit unus baptismus, ut repetere fas non sit. Coenæ autem diuersa est ratio.

M.

Quod est discrimen illud?

P.

~~Per baptismum nos adoptat, & in ecclesiam suam allegit Dominus, ut p domesticis nos exinde habeat. Postquam nos adscripsit in numerum suorum, per coenam testatur, de nobis continenter alendis curam habere.~~

M.

Promiscue ne ad omnes ptinet tam baptismi q̄ coenæ administratio?

P.

Eorum, quibus mandatū est publicum docendi munus, proprię sunt istę partes. Sunt enim res inter se perpetuo nexu coniunctę, pascere ecclesiam salutis doctrina, & Sacramenta administrare.

M. Pos.

DE SACRAMENTIS.

M.

Possis ne mihi scripturę testimonio
id comprobare?

P.

Baptisandi quidem mandatū Chri-
stus peculiariter Apostolis dedit. In
cœnæ celebratione exemplum suum
iussit nos sequi. Referunt autē Euan-
gelistæ, ipsum in ea distribuenda pu-
blici ministri fecisse officium.

M.

Verum debentne pastores, quibus
commissa est dispensatio, passim om-
nes & absq̃ delectu admittere?

P.

Quod ad baptismum pertinet, quia
non nisi infantibus hodie confertur,
discretio locum non habet. In cœna ue-
ro cauere debet minister, ne cui ipsam
porrigat, quem indignum esse palam
constet.

M.

Cur id?

L 2

DE SACRAMENTIS

P.

Quia non sine contumelia & profanatione Sacramenti fieret.

M.

Atqui nonne Iudam, quamlibet impius esset, eius communionem dignatus est Christus?

P.

Fateor: cum adhuc occulta foret eius impietas. Tametsi enim Christum non latebat, nondum tamen prodierat in lucem notitiamque hominum.

M.

Quid ergo hypocritis fiet?

P.

Eos, tanquam indignos, arcere pastor non potest: sed supersedere debet, quousque eorum nequitiam, ut hominibus innotescat, Deus reuelauerit.

M.

Quid si quempiam ipse indignum nouerit, aut fuerit admonitus?

P. Ne

DE SACRAMENTIS.

P.

Ne id quidem ad eos communionē
abdicandos foret satis ; nisi legitima
cognitio ecclesiæq; iudicium accedat.

M.

Certum ergo gubernationis ordinē
constitutum in ecclesijs habere, opere-
precium est.

P.

Verum est, nec enim aliter bene mo-
ratae sunt, nec rite compositae. Hæc au-
tem ratio est, ut deligantur seniores
qui morum censuræ præsent, cauen-
disq; offendiculis inuigilent: & quo
agnouerint recipiendæ cœnæ nequa
quam esse capaces, nec admitti
quidem posse, quin sacra-
mentum polluatur, eos
à communicatione
reñciant.

L 3

PRECATIONES

PRECATIO

Matutina.

D Eus mi, pater mi, et seruator, qui gratia erga me tua effecisti, ut transacta nocte ad hūc diē peruenirem: fac etiam, ut ipsum totum in sanctissimi numinis tui cultu, & ueneratiōe consumā. Nihil omnino aut cogitem, aut dicam, aut faciam, quod eo non tendat, ut tibi obsequar, & uoluntati tuæ morem geram: quo scilicet actiones omnes meę referantur ad gloriam nominis tui: atq; fratrum meorū salutem, dum exemplo meo ad te colendum instruentur. Atq; ut mundū hunc, ad uitæ externæ usus, solis tui splendore illuminas: ita fulgore spiritus tui, mentem meam illustra, qui me in uia iustitiæ tuæ dirigat.

Quamcumq; ad rem applicem animum meum, is mihi semper sit propositus

litus finis, ut tibi honorique tuo inserui-
 am. Omnem foelicitatem a gratia & be-
 neficentia tua sola expecte, Nec quic-
 quam omnino aggrediar, quod tibi
 gratum non sit. Effice praeterea, ut dum
 huius uitae tuendae causa laboro, & ea
 curo, quae ad uictum & cultum corpo-
 ris pertinent, altius tamen erigam ani-
 mum, ad beatam nempe & coelestem
 uitam, quam filijs tuis promisisti. Ni-
 hilominus, tam animae quam corporis pro-
 tectorem te mihi exhibendo, aduersus
 omnes Sathanae insultus me confirmes
 ac munias, & ab omnibus periculis,
 quae nobis assidue in hac uita impen-
 dent, liberares. Adhuc, cum parum sit coepis-
 se, nisi perseuerem, ideo a te peto Dne,
 ne mihi in hodiernum diem tantum dux sis
 ac rector, sed usque ad uitae finem me in
 tuam fidem suscipias, quomodo sub tuis au-
 spicijs totus uitae meae cursus transiga-
 tur. Et quia proficiendum nobis est,
 gratiae in me tuae dona adauge in dies,

P R E C A T I O N E S .

tantisper dum penitus adhæream filio
tuo Iesu Christo, quem uerum solem
lucentem perpetuo in animis nostris
merito appellamus . Quæ tot tantæq;
beneficia, ut abs te obtineam, obliuiscere
delictorum m^orum, eaq; infinita mi
sericordia tua, mihi remitte : quod te
facturum promisisti ijs, qui te ex ani
mo inuocauerint. Amen.

Ex Psalmo. 143.

Ac ut mane audiam pietatem tuam
Fam: quoniam in te speraui. ostende
de mihi uia in qua ambulem: quo
niam ad te leuaui animam meam. Li
bera me de inimicis meis Domine, ad
te confugi. Doce me ut faciam uolun
tatem tuam: quia tu es Deus meus
us, Spiritus tuus bonus
deducat me in ter
ra recta.

Cum

Cum adeunda est schola.

Ex Psal. 119.

In quo instituet adulescens uia suã: si
prudẽter se gerat, iuxta sermones tuos.

Ex animo te exquisiui, ne sinas me
aberrare à præceptis tuis.

Omine qui fons es sapientiẽ om
D nis & doctrinã, quando pro sin
gulari tua bonitate, hoc mihi præ
stas, ut bonis artibus imbuañ hæc mea
pueritia, quẽ mihi ad sancte honesteque
uiuendũ sint adiumento: mentẽ quoque
meam, quã cæcitate alioqui laborat, il
lustrando, simul effice, ut ad percipien
dam doctrinã sim idoneus: memoriã
meam confirma, ut quod didicero, fide
liter hæreat: cor denique meũ gubernas,
ut ad proficiendũ uoluntarius atque etiã
auidus accedam, ne mihi hæc, quam tu
nunc cõcedis, facultas, mea ignauia pe
reat. Proinde spiritũ in me tuum infun
de: spiritum, inquam, intelligentiẽ, ueri

P R E C A T I O N E S.

tatis, iudicij, ac prudētię, ne successu studium meū careat, et irritus sit erga me magistri labor. Porro quodcunq; studij genus suscipiā, fac ut illud in rectū finē destinare meminero, nempe ut te in Christo filio tuo cognoscā. Atq; ita quidquid addiscām, mihi sit ad rectā pietatis regulam adminiculo. Adhęc quando paruulos & humiles, sapiētia: rectos corde, notitia tui, illustraturum te promittis: superbos uero & improbos deiecturum te denuntias, ut in sensu suo euanescāt: peto ut me ad ueram humilitatem formare uelis, qua me tibi primum, deinde etiā ihs, qui mihi tua auctoritate præsunt, docilem & obsequentē exhibeam: simul ut cordi meo, euulsis inde uitiosis cupiditatibus, serium quarendi tui desiderium insculpas. Hic deniq; mihi unus sit propositus finis, me sic comparare in hac tenera ætate, ut cum adoleuero, ad quodcunq; uite genus me uocaueris, in eo tibi seruiam.

Ex Psal.

P I A E.

Ex Psal. 25.

Secretum Domini timentibus eum:
& foedus suum notum illis faciet.

Benedictio mensæ.

Omnia ad te respiciunt Domine, &
tu das illis escam tempore: te illis dan-
te colligunt, te manū aperiēte omnia
implentur abundantia. Psal. 104.

Domine penes quem fons est bo-
norum omnium, & inexhausta
scaturigo, benedictionem tuam
in nos effunde, nobisq; cibum et potū,
quæ tuæ erga nos benignitatis dona
sunt, in usum nostrum sanctifica, ut so-
brie, sicuti præcipis, et frugaliter hīs utē-
tes, uescamur pura conscientia: fac etiā
ut te patrem semper honorūq; omnium
authorem, & agnoscamus uera animi
gratitudine, & ore prædicemus: ac sic
fruamur corporis alimentis, ut præci-
puo tamē cordis affectu aspīremus ad
spiritualem doctrinæ tuæ panem, quo
animæ

PRECATIONES.

animæ nostræ in spem æternæ uitæ pa-
scantur. Per Iesum Christum dominū
nostrum.

Deutero. 8.

Non solo pane uiuit homo: sed om-
ni sermone, qui procedit ex ore Dei.

Post pastum gratiarum actio.

Ex Psal. 117.

Omnes gentes laudent Dominum,
omnes populi canant laudem Deo.

Quia multiplicata est super nos mi-
sericordia eius, & ueritas ipsius manet
in æternum.

Ratias agimus Deus ac Pater, de
G tot beneficijs, quæ nobis assidue
pro infinita tua benignitate lar-
giris: Primum quòd omnia, quibus ad
sustinendam præsentem uitam indige-
mus, ad minicula suppeditando, corpo-
ris etiam nostri curã te habere demon-
stras: tum uero præcipue, quòd in spem
melioris uitæ, quã nobis sacro tuo Eu-
angelio

angelio reuelasti, nos regnare dignatus sis. Teq̄ oramus, ne mētes nostras in corporibus sepultas, curis & cogitationibus terrenis affigi patiaris. Quin potius effice, ut sursum erecti perstamus in expectatione Christi filij tui, donec è cœlo in redemptionē salutemq̄ nostram appareat. Amen.

Sub noctem, cum itur dormitum.

Omine Deus, qui noctem destinasti hominis quieti, sicut diem creasti, in quo se laboribus exerceat: effice queso, sicut quiescat hac nocte corpus meum, ne animus interea uigilare tibi desinat, ne fathiscat cor, aut torpore obruatur, quin semper erectū in amore tui perstet. Ita laxādi subleuādiq̄ animi gratia, sollicitudines deponam, ne tui interea obliuiscar, aut memoria mea excidat, quæ penitus menti meæ inherere semper debet, bonitatis, & gra

PRECA TIONES PIAE?

& gratiæ tuæ recordatio. Hoc quoque modo sicuti quiescit corpus, ita sua etiã quiete consciëntia mea fruatur. Fac præterea, ne in capiendo somno carnis delicijs indulgeam: sed tantum mihi concedam, quantum naturæ huius imbecillitas postulat: quò deinde ad te colendum sum expeditior. Deniq; sic castum me & impollutum, non animo minus quàm corpore, & à periculis omnibus tutum seruare uelis, ut ipse quoq; somnus meus in nominis tui gloriã cedat. Quoniam uero dies hic elapsus mihi non est, quin pluribus te modis, qua sum in malum propensione, offenderim: sicut tenebris noctis omnia nunc obtegunt, ita quidquid est in me peccatorum, misericordia tua sepultum lateat. Exaudi me Deus Pater & Seruator, per Iesum Christum filium tuum.
Amen.

FINIS.

39 ³
h, 35.

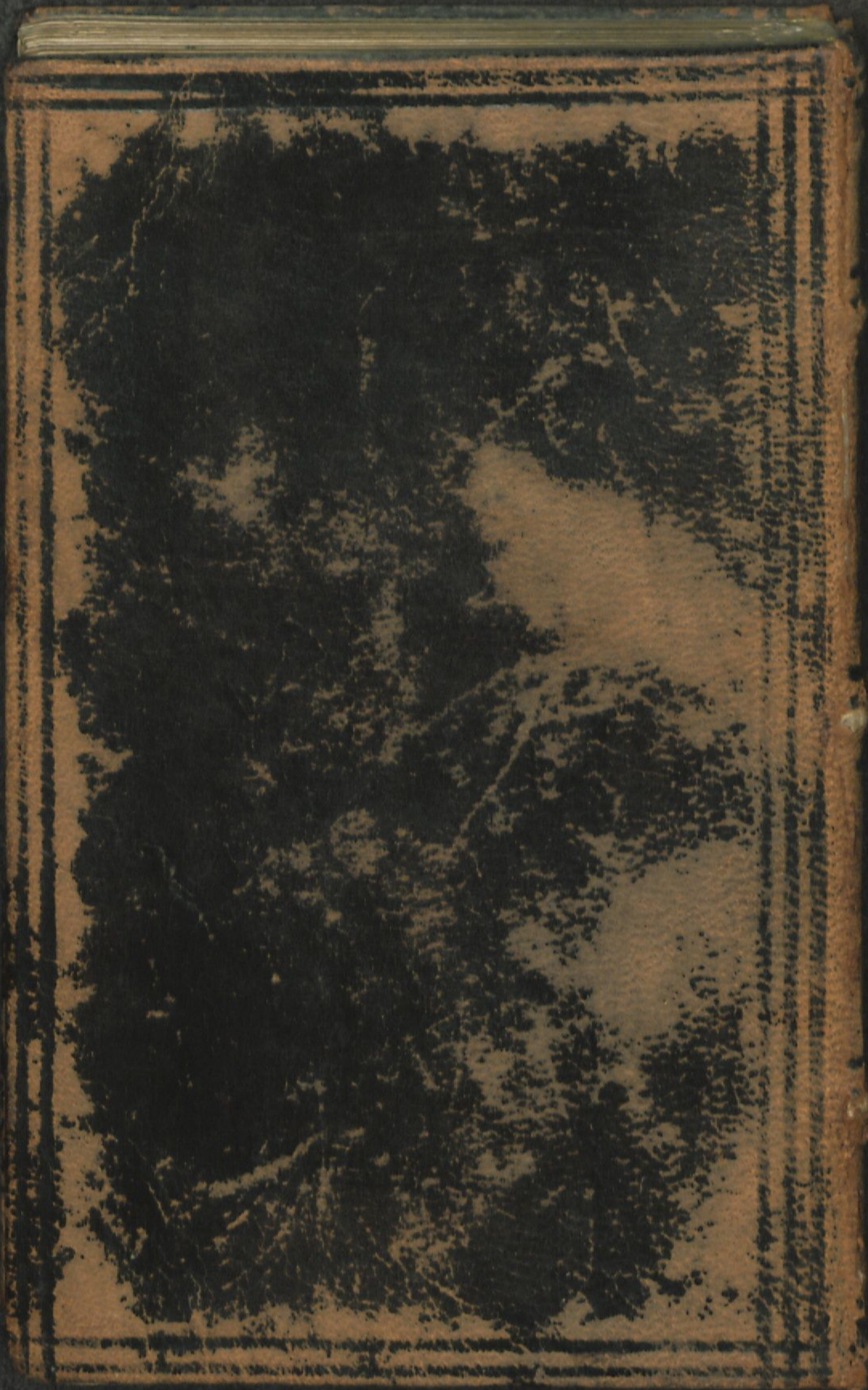
Ab: 39 ³
/ h 35

X 2200550

AR

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black
------	------	-------	--------	-----	---------	-------	---------	-------

